

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับระบบกฎหมายและเศรษฐกิจอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีผู้ศรัทธา นับถือเป็นจำนวนมากทั่วโลก หลักการที่สำคัญประการหนึ่งของศาสนาอิสลามคือการที่รวมเอาการปฏิบัติตนค่อมุฮัมมัดกับการปฏิบัติตนต่อพระเจ้าเข้าไว้ด้วยกันโดยไม่แบ่งแยกออกจากกัน ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า “มุสลิม” ชาวมุสลิมมีหน้าที่ที่จะต้องยอมรับและปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอิสลามที่ได้ครอบคลุมตลอดทั้งวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในด้านการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ในปัจจุบันนี้การดำเนินชีวิตแบบตะวันตกได้แพร่หลายและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไป รวมทั้งผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามด้วย ศาสนาอิสลามไม่ได้ปฏิเสธการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของชาวตะวันตก แต่จากความศรัทธาของผู้นับถือศาสนาอิสลามที่ว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีคำสอนครอบคลุมการดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว การยอมรับเอาการดำเนินชีวิตแบบชาวตะวันตกมาใช้จึงอยู่ในรูปแบบของการนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังจะเห็นได้จากความพยายามของชาวมุสลิมที่จะคิดค้นหาวิธีการในการประกอบธุรกิจธนาคารที่ไม่มีระบบดอกเบี้ยเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินการขึ้นใช้กับชาวมุสลิม เนื่องจากระบบการธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบันซึ่งได้รับรูปแบบและอิทธิพลจากชาวตะวันตกได้ใช้ระบบดอกเบี้ยเป็นกลไกสำคัญในการประกอบธุรกิจธนาคาร แต่ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามได้ห้ามการคิดดอกเบี้ยระหว่างกัน ดังนั้นการที่ชาวมุสลิมต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการธนาคารพาณิชย์ซึ่งมีการคิดดอกเบี้ยจึงเป็นสิ่งต้องห้ามตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมและควรที่จะหลีกเลี่ยงเป็นอย่างยิ่ง นักเศรษฐศาสตร์และนักกฎหมายอิสลามจึงได้คิดค้นวิธีการดำเนินธุรกิจของธนาคารขึ้นมาใหม่เพื่อไม่ให้วิธีการดำเนินธุรกิจของธนาคารอยู่บนพื้นฐานของการคิดดอกเบี้ย ธนาคารไม่มีดอกเบี้ยหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าธนาคารอิสลามจึงได้ถือกำเนิดขึ้น ในปัจจุบันนี้ ได้มีการจัดตั้งธนาคารไม่มี

* มุสลิม มาจากคำว่า “ฮัสละมะ” แปลว่า ผู้ที่ยอมมอบกายและจิตใจแก่อัลลอฮ์ (อัลกุรอาน บทที่ 3 โองการที่ 102) ซึ่งจะแตกต่างกับศาสนาอื่นที่ชื่อของศาสนากับชื่อของผู้นับถือศาสนาจะเป็นเช่นเดียวกัน เช่น พุทธศาสนิก สำหรับผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ คริสเตียน สำหรับผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์

คอกเบี๋ยขึ้นในหลายประเทศที่มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในแถบตะวันออกกลาง เช่น ซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน คูเวต อิรัก เป็นต้น สำหรับประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้มีการจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยขึ้นในประเทศฟิลิปปินส์ และสหพันธรัฐมาเลเซีย ในส่วนของประเทศไทยนั้น ชาวมุสลิมซึ่งอาศัยอยู่ในเขต 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้แก่จังหวัดยะลา ปัตตานี สตูล และนราธิวาส ได้เรียกร้องให้รัฐบาลจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยขึ้นในบริเวณดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อให้บริการแก่ชาวมุสลิม ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดดังกล่าวได้พยายามที่จะเสนอและเรียกร้องให้รัฐบาลจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยขึ้นในประเทศไทย ข้อเสนอดังกล่าวได้เสนอให้รวมการจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยเข้าไว้ในโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย (IMT-GT) วิทยาลัยพนธ์ฉบับนี้จะได้ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายในการจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยขึ้นในประเทศไทย โดยจะได้ศึกษาถึงหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั่ว ๆ ไปของชาวมุสลิม และศึกษาถึงรูปแบบของการจัดตั้งและการประกอบธุรกิจธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยในประเทศต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี๋ยในประเทศไทย

ธนาคารไม่มีคอกเบี๋ย เป็นการดำเนินธุรกิจที่มีการพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจธนาคารให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังนั้นการที่เราจะเข้าใจถึงที่มาและขอบเขตการดำเนินธุรกิจของธนาคารไม่มีคอกเบี๋ย จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของอิสลาม ทั้งนี้ก่อนที่จะศึกษาถึงประเด็นดังกล่าวควรที่จะศึกษาถึงคำสอนพื้นฐานที่สำคัญของศาสนาอิสลาม เพื่อให้มีความเข้าใจว่าเหตุใดศาสนาอิสลามจึงได้มีคำสอนที่ครอบคลุมไม่เพียงแต่เฉพาะการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการกระทำความดีเท่านั้น แต่ได้มีคำสอนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมอย่างกว้างขวาง ดังนี้

ศาสนาอิสลาม เป็นภาษาอาราบิก แปลว่า "การมอบกายใจแก่พระเจ้า" คำว่าอิสลาม

โครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจสามฝ่ายอินโดนีเซีย มาเลเซียและประเทศไทย (INDONESIA MALAYSIA AND THAILAND GROWHT TRIANGLE (IMT-GT)) เป็นโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสามเพื่อพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่ติดต่อกัน คือ เกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย รัฐทางภาคเหนือของมาเลเซีย และ 4 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย โครงการดังกล่าวริเริ่มโดยนายกรัฐมนตรีมาหุฎร์ มุฮัมมัด ของประเทศมาเลเซีย ขณะนี้อยู่ในระหว่างการเจรจាកำหนดขอบเขตความร่วมมือระหว่างกัน

มีรากศัพท์มาจากคำว่า “ซาลามะ” แปลว่า “เข้าไปในสันติ” คำนี้เป็นคำกริยาของคำว่า “ซาลาม” ซึ่งเป็นคำนามแปลว่า “สันติ” นอกจากนี้ยังมาจากรากศัพท์คำว่า “ซุลลุม” หมายถึงการประกาศศาสนา และยังแปลได้อีกหลายความหมายเช่น หมายถึง การเผยแพร่อย่างเป็นขั้นเป็นตอน กล่าวคืออิสลามได้มีการเผยแพร่ศาสนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยท่านศาสดามุฮัมมัดได้ใช้เวลาในการเผยแพร่อิสลามเป็นเวลากว่า 23 ปี(ค.ศ. 610-633)¹ พระเจ้าในศาสนาอิสลามเรียกว่า “อัลลอฮ์” ศาสดาผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลามชื่อว่า “มุฮัมมัด” (ชาวมุสลิมจะกล่าวสรรเสริญภายหลังการกล่าวชื่อท่านศาสดามุฮัมมัดว่า “ซอลลอลลอฮู อลัยฮิวะซัลลิม” แปลว่า ขอความสันติจงมีแก่ท่าน ซึ่งต่อไปจะย่อว่า ซ.ล.) คัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของศาสนาอิสลามเรียกว่า “คัมภีร์อัล-กุรอาน” ศาสนาอิสลามเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดขึ้นของมนุษย์และได้รับการเผยแพร่ตลอดมาจนถึงสมัยสุดท้ายเกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า 1400 ปีมาแล้ว ที่นครมักกะฮ์ (Mecca) ในคาบสมุทรอาราเบีย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศซาอุดีอาราเบีย ท่านศาสดามุฮัมมัดได้ถือกำเนิดขึ้นในเมืองแห่งนี้เมื่อราวปี ค.ศ. 570 ในครอบครัวของชาวเผ่ากุเรช (Qurayh) ซึ่งเป็นเผ่าที่มีหน้าที่ปกครองดูแลศาสนสถานกะบะฮ์ (Ka'ba) ซึ่งในสมัยก่อนการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ศาสนสถานแห่งนี้จะให้เป็นที่รวมของบรรดาเทวรูปบูชาของชาวอาหรับในคาบสมุทรอาราเบีย แต่เมื่อท่านศาสดามุฮัมมัดได้เข้าปกครองเมืองมักกะฮ์ภายหลังการอพยพลี้ภัยออกจากเมืองคังกล่าวแล้ว (ซึ่งเป็นปีที่เริ่มนับศักราชของอิสลามเรียกว่า ฮิจญะเราะฮ์ศักราช (Hijra หรือ H.D.) ซึ่งจะตรงกับคริสต์ศักราชที่ 622) ก็ได้มีการนำเทวรูปและวัตถุบูชาต่างๆ ออกจากศาสนสถาน และใช้วิหารคังกล่าวเป็นสถานที่ประกอบพิธีหัจญ์ของชาวมุสลิมจนถึงปัจจุบัน เมื่อศาสดามุฮัมมัดอายุได้ 40 ปี (ปี ค.ศ. 610) จึงได้รับคำสั่งจากอัลลอฮ์ให้ทำการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมถือว่าศาสดามุฮัมมัดเป็นเพียงศาสนทูต(รอซูล)ของอัลลอฮ์ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาของอัลลอฮ์เท่านั้น ศาสดามุฮัมมัดไม่ได้เป็นผู้คิดศาสนาขึ้นเองแต่อย่างใด

หลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาอิสลามแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ

(1) หลักศรัทธา (The Articles of Faith) อิสลามสอนให้ผู้นับถือศาสนามีความเชื่อถือศรัทธาโดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยใด ๆ ในหลักการศรัทธา 6 ประการคือ

ก. การมีอยู่และความเป็นเอกภาพของอัลลอฮ์ (Oneness)

อิสลามสอนให้เชื่อว่าพระเจ้ามีอยู่จริงและมีอยู่เพียงองค์เดียวคืออัลลอฮ์เท่านั้น พระองค์จะไม่ใช่ผู้ถูกกำเนิดและไม่ให้กำเนิดผู้ใด ศาสนาบางศาสนาเชื่อใน

¹ นูคอรี บินรามัญ, ก้านบรรยายกระบวนการวิพากษ์กฎหมายอิสลาม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 1.

การมีอยู่จริงของพระเจ้า แต่ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าเพียงองค์เดียว เช่น ศาสนาคริสต์เชื่อว่าพระเจ้ามีอยู่ 3 องค์ คือพระบิดา พระบุตรและพระคริสต์ หลักศรัทธาของคริสเตียน เรียกว่า The Holy Trinity เป็นต้น

ข. ศรัทธาในเทวทูต (Angels) ของอัลลอฮ์ อิสลามสอนให้เชื่อในเทวทูตของอัลลอฮ์ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น โดยอัลลอฮ์ และทำหน้าที่รับใช้อัลลอฮ์ตามความประสงค์ที่ถูกกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ เทวทูตดังกล่าวจะไม่มีอิสระในการคิดการตัดสินใจในการที่จะกระทำหรือไม่กระทำการอันใด ซึ่งแตกต่างจากการที่พระเจ้าให้อิสระแก่มนุษย์

ค. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ของอัลลอฮ์ (Books of God) อิสลามได้สอนให้มุสลิมเชื่อในบรรดาคัมภีร์ของพระเจ้าอัลลอฮ์ทั้งที่มีอยู่ก่อนคัมภีร์อัล-กุรอาน โดยเชื่อว่าคัมภีร์ที่มาจากพระเจ้าประทานแก่ศาสดาในศาสนาต่างกล่าวเป็นคัมภีร์ที่ถูกดัดแปลง และมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ การเชื่อเชิญมนุษย์ให้ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว เช่น คัมภีร์ที่ประทานแก่ศาสดาอิบรอฮีม หรืออับราฮัม (Abraham) คัมภีร์เตารอต (Torah) ที่ประทานแก่ศาสดามูซาหรือโมเสส (Moses) คัมภีร์ซาบูร์ (Zabur หรือ Psalms) ที่ประทานแก่ศาสดาดาวิดหรือเดวิด (David) ของชาวยิว คัมภีร์อินญิล (Injil หรือ Gospel) ที่ประทานแก่เยซู (Jesus) ** สำหรับคัมภีร์อื่นที่ไม่ปรากฏชื่ออยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอานนั้น เป็นการยากที่มุสลิมจะตัดสินใจว่าคัมภีร์ดังกล่าวเป็นคัมภีร์ที่ได้ประทานมาจากพระเจ้าหรือไม่

ง. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต (นบี หรือ รอซูล) ของอัลลอฮ์ (Faith in Prophets) ชาวมุสลิมศรัทธาว่าศาสนทูตของอัลลอฮ์ได้ถูกเลือกจากพระเจ้า ให้ทำหน้าที่ปลดปล่อยและสั่งสอนบรรดาสหายของตนให้มีชีวิตที่ดีขึ้น โดยการเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว นอกจากนี้อัลลอฮ์ได้ส่งศาสนทูตของพระองค์แก่ทุกประชาชาติ² บรรดาศาสนทูตของอัลลอฮ์ (ซึ่งนักปราชญ์ในศาสนาอิสลามลงความเห็นว่ามิใช่ศาสดาเกิดขึ้นประมาณ 124,000 ท่าน) รวมทั้งท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) ถือเป็นมนุษย์ที่ถูกเลือกโดยอัลลอฮ์ให้ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาของพระองค์เท่านั้น ศาสนทูตดังกล่าวไม่ได้มีอิทธิฤทธิ์อภิไภยเหมือนมนุษย์ธรรมดาแต่อย่างใด เว้นแต่กรณี

* เทวทูตผู้ซึ่งเป็นผู้นำสาสน์จากอัลลอฮ์มายังศาสดามุฮัมมัดให้ทำการเผยแพร่ศาสนาในครั้งแรกคือ เทวทูตญิบริล (JIBRIL ซึ่งในคัมภีร์ไบเบิลเรียกว่า GABRIEL)

** คัมภีร์อัลกุรอานบทที่ 2 โองการที่ 34, 136, 54 บทที่ 4 โองการที่ 54 บทที่ 5 โองการที่ 46 บทที่ 3 โองการที่ 48 บทที่ 56 โองการที่ 27 และบทที่ 19 โองการที่ 30

² มุญาฮิด, แนะนำศาสนาอิสลาม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัล-ญูฮาด, 2521),

ที่ได้รับอำนาจจากอัลลอฮ์เท่านั้น ชาวมุสลิมเชื่อว่าศาสนานูฮ์มัมมัด (ช.ล.) เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ที่แท้จริง และเป็นผู้นำศาสนาที่ถูกตั้งจากพระเจ้ามาทำการถ่ายทอดแก่นมนุษย์

จ. ศรัทธาในวันสุดท้ายและการเกิดใหม่ในปรโลก (Belief in Life After Death) การศรัทธาในวันสิ้นโลกหรือเรียกในภาษาอาหรับว่า เฮามุลคิยามะ (Yawmal-Qiyamah) ซึ่งในวันดังกล่าวจะมีการตัดสินการกระทำของมนุษย์ขณะมีชีวิตอยู่ เพื่อให้รางวัลแก่ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ และลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนคำสั่งของพระองค์ ทั้งนี้ เพื่อกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ประกอบกรรมดีทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทำให้ระมัดระวังในการทำงานและพฤติกรรมของตนขณะมีชีวิตอยู่ การที่มนุษย์มีความศรัทธาในวันสิ้นโลกและการฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งเพื่อพิจารณาตอบแทนความดี และการลงโทษในสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำทำให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในความยุติธรรม แม้ว่าในโลกนี้จะไม่มีความยุติธรรมจากมนุษย์ด้วยกัน ในโลกหน้าก็จะได้รับการตอบรับการตอบแทนที่ยุติธรรมจากพระเจ้า

ฉ. ศรัทธาในกฎแห่งการกำหนดสภาวะ (Law of Measurement) กฎแห่งการกำหนดสภาวะในภาษาอาหรับเรียกว่า “กือดร์” แปลว่า การกำหนดให้ชาวมุสลิมจะต้องเชื่อในการกำหนดสภาวะของอัลลอฮ์ โดยองค์อัลลอฮ์จะเป็นผู้กำหนดสภาวะของสิ่งต่าง ๆ ในโลกรวมทั้งในจักรวาล และกฎของธรรมชาติทั้งหลาย เช่น การโคจรของดวงดาว การงอกเงยของพืชผลต้นไม้ชนิดต่างๆ การเกิดของสัตว์ชนิดต่างๆ กฎแห่งการกำหนดสภาวะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการกำหนดความดีความชั่ว อิสลามถือว่าอัลลอฮ์ทรงสร้างมนุษย์ให้มีความคิดอิสระที่จะเลือกทำในสิ่งที่ดีหรือในสิ่งที่ไม่ดีก็ได้ การที่พระเจ้ากำหนดให้มนุษย์สามารถที่จะพูด และมนุษย์มีสิทธิที่พูดจริงหรือพูดเท็จ บางคนอาจสงสัยว่าเมื่ออัลลอฮ์ทรงรอบรู้ทุกอย่างเหตุใดพระองค์ไม่ทำให้มนุษย์กระทำความดีเสียทั้งหมด ข้อนี้ต้องเข้าใจว่าแม้ว่าอัลลอฮ์จะสามารถทราบสิ่งเป็นไปในอนาคต แต่พระองค์ได้ให้อิสระแก่นมนุษย์ในการที่เลือกจะทำความดีหรือความชั่ว โดยให้ความสามารถในการคิดและความเฉลียวฉลาดแก่นมนุษย์พร้อมกับคัมภีร์และศาสนามาเป็นแนวทางและตัวอย่างในการดำเนินชีวิต ซึ่งแตกต่างกับสัตว์และสิ่งที่พระองค์ได้สร้างขึ้นชนิดอื่น

(2.) หลักปฏิบัติ (The Application of Faith)

อิสลามนอกจากจะสอนให้มนุษย์มีความศรัทธาแล้ว ยังได้กำหนดหลักปฏิบัติให้แก่มุสลิม หลักปฏิบัติมีอยู่ 5 ประการด้วยกันคือ

ก. การปฏิญาณตน (The Witness) หน้าที่ของมุสลิมประการแรกคือการที่จะต้องประกาศตนต่อสาธารณชนด้วยการกล่าวคำว่า “ลาอิลลาฮะอิลลัลลอฮ์ มุฮัมมัดร่อซูลุลลอฮ์” แปลว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์ การกล่าวคำปฏิญาณตนดังกล่าวเป็นการเกี่ยวเนื่องกับการศรัทธาในเอกภาพของพระเจ้า และการ

ศรัทธาในศาสนาของพระเจ้าซึ่งอยู่ในจิตใจของมุสลิม เมื่อกล่าวคำปฏิญาณดังกล่าวแล้วมุสลิมจะมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอิสลามที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน และการปฏิบัติตามของศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) หรือซุนนะฮ์

ข. การนมาซ (Mandatory Prayers of Worship) มุสลิมจะต้องทำการนมาซวันละ 5 เวลา คือ ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เมื่อเลยเวลาเที่ยงวัน เวลาบ่าย เวลาใกล้ค่ำ และในเวลากลางคืนการนมาซมีเป้าหมายที่จะฝึกรวมจิตใจของมุสลิมให้มีการรำลึกถึง อัลลอฮ์ตลอดเวลา ผู้ทำการนมาซจะต้องทำการชำระร่างกายในส่วนที่เปิดเผยให้สะอาด การทำนมาซสามารถกระทำได้ในทุกสถานที่ที่มีความสะอาด โดยจะทำนมาซรวมกันหรือทำนมาซคนเดียวก็ได้ ปกติมุสลิมควรจะทำการนมาซรวมกันในสถานที่นมาซเรียกว่า มัสยิด (Mosque)

ค. การจ่ายชะกาต (Mandatory Alms) ชะกาต หมายถึงสิทธิของอัลลอฮ์ในความมั่งคั่งของมุสลิม มุสลิมมีหน้าที่ต้องจ่ายชะกาตจากทรัพย์สินที่เหลืออยู่ตามจำนวนที่กำหนดในรอบหนึ่งปีตามอัตรา ตั้งแต่ร้อยละ 2.5 ถึงร้อยละ 20 อาจกล่าวได้ว่า ชะกาต เป็นภาษีทางศาสนาที่มุสลิมมีหน้าที่ต้องจ่ายเข้ากองคลังกลาง (บัญชีกลาง) นอกเหนือจากภาษีอื่น ที่ต้องจ่ายให้รัฐปกติ เนื่องจากเงินชะกาตที่เรียกเก็บได้จะต้องใช้จ่ายไปตามที่ศาสนากำหนดไว้เท่านั้น ผู้มีสิทธิได้รับเงินชะกาตคือผู้ที่ยากจน คนอนาถา ผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามใหม่และขาดปัจจัยยังชีพ การให้ชะกาตเพื่อการปลดปล่อยทาส หรือเชลย ไซเพื่อปลดปล่อยหนี้สินของผู้มีหนี้สินส่วนตัว ไซแก่ผู้เดินทาง ผู้พลัดถิ่นฐาน ไซเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บชะกาตเอง และ ไซในกิจการอย่างอื่นตามวิถีทางของอัลลอฮ์ อิสลามถือว่าการจ่ายชะกาตเป็นหลักปฏิบัติรองลงมาจากการนมาซ และเป็นหลักการทางเศรษฐกิจที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจอิสลามที่เป็นเครื่องมือในการกระจายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไป

ง. การถือศีลอด (Fasting) การถือศีลอดเรียกเป็นภาษาอาหรับว่า อัส-เศอัม (Sawm or Siyam) มีความหมายรวมถึงการละเว้นจาก การกิน การดื่ม การประพฤติกว้างทั้งในที่ลับและที่แจ้ง การพูดจาเหลวไหล การถือศีลอดเป็นหลักการที่มีการปฏิบัติมาในศาสนาเกือบทุกศาสนา ก่อนศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมถูกกำหนดให้ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน (Ramadon) ซึ่งเป็นเดือนที่ 9 ของปฏิทินทางจันทรคติของอิสลาม การถือศีลอดเป็นการแสดงความยำเกรงต่ออัลลอฮ์โดยที่งดการรับประทานอาหารและน้ำ รวมทั้งสิ่งที่ไม่ดีอื่นๆตามคำสั่งของพระองค์ การถือศีลอดเป็นการฝึกร่างกายและจิตใจให้มีความอดทนเมื่อยามหิวอาหาร และความต้องการในการทำสิ่ง

* นมาซ เป็นภาษาเปอร์เซียตรงกับภาษาสันสกฤต ว่า นมัส ซึ่งใช้ในภาษาไทยว่า นมัสการ ในภาษาอาหรับเรียกหลักการนี้ว่า เสาะละฮ์ (Salat)

ไม่ดั่งงาม นอกจากนั้นแล้ว ยังเป็นการให้รับทราบถึงสภาพ และความรู้สึกของของชนยากจนที่ได้ รับความหิวโหยจากการขาดแคลนอาหาร การถือศีลอดยังเป็นการส่งเสริมสังคมเพราะในการ ถือศีลอดนั้น ไม่ว่าผู้ร่ำรวยหรือยากจนจะต้องตกอยู่ในความหิวกระหายเช่นเดียวกันทำให้คนที่ ร่ำรวยตระหนักถึงคนที่ยากจน ทำให้มนุษย์เห็นใจกันและกันและมีภราดรภาพเดียวกันเพื่อ เอกภาพของมนุษย์ชาติคั้งที่มุสลิมศรัทธาในเอกภาพของอัลลอฮ์

จ. การประกอบพิธีหัจญ์ (Pilgrimage) ชาวมุสลิมที่มีความสามารถ มี สุขภาพสมบูรณ์มีหน้าที่ต้องเดินทางไปประกอบพิธีหัจญ์อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต โดยจะต้องเดิน ทางไปยังศาสนสถานกะบะฮ์ ซึ่งตั้งอยู่ในมัสยิดอัลหะรอม นครมักกะฮ์ ซึ่งเรียกในภาษาอาหรับ ว่า บัยตุลลอฮ์ แปลว่า บ้านของอัลลอฮ์ (ก่อสร้างในสมัยศาสดาอิบรอฮีม) พิธีหัจญ์จะเริ่มในเดือน ชุลหิจญะ (Zul-al-Hijja) คือ เดือนที่ 12 ของปฏิทินจันทรคติอิสลาม ผู้ประกอบพิธีหัจญ์จากทั่ว โลกจะเดินทางมาประกอบพิธีร่วมกัน การเดินทางมาจากสถานที่ต่างๆของชาวมุสลิมเพื่อประกอบ พิธีหัจญ์ ทำให้มุสลิมได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ และทำความรู้จักกันมี ซึ่งทำให้เกิด ภราดรภาพคามหลักการของอิสลาม

จากหลักการของศาสนาอิสลามที่ได้กล่าวไว้โดยสังเขปข้างต้น จะเห็นได้ว่าศาสนา อิสลามได้กำหนดหลักการในการปฏิบัติของชาวมุสลิมซึ่งครอบคลุมการดำเนินชีวิตชาวของมุสลิม อย่างกว้างขวางทั้งในระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จนอาจกล่าวได้ว่า อิสลามไม่ได้ เป็นเพียงศาสนาเท่านั้น แต่อิสลามเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (The Way of Life)

ระบบกฎหมายและระบบเศรษฐกิจอิสลาม

ระบบกฎหมายที่มีความสำคัญในโลกปัจจุบันอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระบบ³ คือ ระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย (Civil Law System) ระบบกฎหมายของ ประเทศที่ถือตามระบบอังกฤษ (Common Law System) และระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ กฎหมายศาสนา (Sacred Law System) ในระบบกฎหมายศาสนา กฎหมายอิสลาม (Shari'a) เป็นระบบกฎหมายที่สำคัญที่สุดในกลุ่มนี้ การกล่าวถึงระบบกฎหมายอิสลามนี้ไม่ได้หมายถึง กฎหมายอิสลามซึ่งเป็นกฎหมายประจำชาติของประเทศใดประเทศหนึ่งแต่หมายถึงกฎหมายที่อยู่

³ ศาสตราจารย์ธานินทร์ ไกรวิเชียร, ระบบกฎหมายอังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร : คณะ นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 1.

ภายใต้คำสอนของศาสนาอิสลาม กฎหมายอิสลามเป็นการรวบรวมหน้าที่ที่ชาวมุสลิมจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา ในปัจจุบันกฎหมายอิสลามได้มีบทบาทความสำคัญมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลาม ได้มีการเรียกร้องให้นำกฎหมายอิสลามมาใช้ บางคนอาจเข้าใจว่ากฎหมายอิสลามมีข้อกำหนดเฉพาะแต่เรื่องเกี่ยวกับสถานะของบุคคล ครอบครัวและมรดกเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วระบบกฎหมายอิสลามได้บัญญัติครอบคลุมทุกสาขาของกฎหมาย นักกฎหมายอิสลามได้แบ่งกฎหมายอิสลามออกเป็น 4 สาขา⁴ ดังนี้

- (1) สาขาอิบาดะฮ์ เป็นสาขากฎหมายที่ว่าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจ การทำความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เช่น การนมาซ การถือศีลอด การประกอบพิธีหัจญ์ เป็นต้น
- (2) สาขามุนากะฮะฮ์ เป็นสาขากฎหมายที่เกี่ยวกับสถานะของบุคคล ครอบครัว มรดก
- (3) สาขามูอามาละฮ์ เป็นสาขากฎหมายที่ว่าด้วยเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การยุติธรรม วิธีการปกครอง และวิธีพิจารณาคดี และว่าด้วยการประกอบธุรกิจ การซื้อขาย การเช่า การกู้ยืม เป็นต้น
- (4) สาขาญินายะฮ์ เป็นสาขากฎหมายว่าด้วยความผิดทางอาญาและบทลงโทษผู้กระทำความผิด

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจะได้กล่าวเฉพาะในส่วนของกฎหมายสาขามูอามาละฮ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจอิสลามและการธนาคารไม่มีดอกเบี้ย เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาของหลักกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ และการประกอบธุรกิจของธนาคารไม่มีดอกเบี้ย

1. ที่มาของกฎหมายอิสลาม (Sources of Islamic Law)

กฎหมายอิสลาม เป็นกฎหมายของมนุษยชาติที่สามารถใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาของอัลลอฮ์ กฎหมายดังกล่าวจึงไม่มีอคติของมนุษย์ในการที่จะใช้เหตุผลที่เกิดจากจิตสำนึกส่วนตัวที่จำกัดอยู่โดยสิ่งแวดล้อมและสติปัญญาของมนุษย์ ดังนั้นเมื่อถือว่ากฎหมายอิสลามเป็นกฎหมายของพระเจ้าแล้ว จึงทำให้กฎหมายดังกล่าวยังยืนอยู่ตลอดมา

⁴ บรรจง บินกาซัน, *ดอกเบี้ยและธนาคารอิสลาม*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2533), หน้า 66.

กฎหมายอิสลามมีที่มาอยู่ 4 ประการ⁵ ด้วยกันคือ คัมภีร์อัล-กุรอาน ซุนนะฮ์และฮาดีษ อิจญ์มะฮ์ และการกียาสหรืออิจญ์ติฮาด ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปดังนี้

1.1 คัมภีร์อัล-กุรอาน

คัมภีร์อัล-กุรอาน ถือเป็นที่มาที่ถูกต่องระดับสูงสุดของกฎหมายอิสลาม โดยถือว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นพระวจนะของอัลลอฮ์ที่ส่งผ่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) เพื่อเผยแพร่งานบุญชาติเป็นระยะ โดยได้ถ่ายทอดแก่ศาสดามุฮัมมัดเมื่อท่านอายุได้ 40 ปี จนถึงชีวิตเมื่ออายุ 63 ปี คัมภีร์อัล-กุรอานทั้งหมดแบ่งออกเป็น 30 ภาค เรียกว่าญุซุ มี 144 บท เรียกว่าสูเราะฮ์ แต่ละบทแบ่งออกเป็นตอน เรียกว่ารูกูอ์ แต่ละตอน แบ่งออกเป็นโองการ เรียกว่าอายะฮ์ ซึ่งมีประมาณ 6200 โองการ การตีความความหมายของคัมภีร์อัล-กุรอานมีอยู่ 5 ประการ⁶

- ตีความจากคัมภีร์อัล-กุรอาน โดยคัมภีร์อัล-กุรอานได้ถูกกำหนดวิธีการตีความไว้ในตัวคัมภีร์เอง ซึ่งอยู่ในบทที่ 3 โองการที่ 6 ได้กำหนดไว้สองประเภทคือ มุหักมะต คือ โองการที่เป็นหลักหรือเป็นรากฐานของคัมภีร์ และอีกประเภทหนึ่งคือ มุตะซาบิฮัต คือ โองการที่เป็นนัยหรืออุปมา-อุปมัย มีความหมายที่ตีความได้ เพราะฉะนั้นการตีความโองการที่เป็นหลักจึงต้องถือตามข้อความนั้นอย่างเคร่งครัด ส่วนการที่จะตีความโองการที่เป็นนัยนั้น จะต้องขึ้นต่อโองการที่เป็นหลักด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งการตีความคัมภีร์อัล-กุรอานจะตีความให้ขัดกันไม่ได้

- การให้ความหมายโดยท่านศาสดามุฮัมมัด คัมภีร์อัล-กุรอานได้กำหนดให้ศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้อธิบายความหมายของคัมภีร์อัล-กุรอาน โดยในบทที่ 16 โองการที่ 64 กล่าวว่า “เราไม่ได้ประทานคัมภีร์นี้มาแก่เจ้า (มุฮัมมัด) เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อให้เจ้าชี้แจงให้กระจ่างแก่พวกเขา ในข้อที่พวกเขาขัดแย้งและเป็นทางนำสู่เมตตาแก่ประชาชนผู้ศรัทธา” การอธิบายคัมภีร์อัล-กุรอานของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) จะได้รับการบันทึกไว้ในฮาดีษ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

⁵ Muhammad Abdul Mannan, *Islamic Economic Theory and Practice*, (Cambridge: Hodder and Stoughton, 1986), p. 1.

* การนับโองการของคัมภีร์อัล-กุรอานมีมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันตามการจัดวรรคตอนแต่เนื้อหาทุกประโยค ทุกคำ จะตรงกันหมด

⁶ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, *ความหมายของอัล-กุรอาน*, (กรุงเทพมหานคร : วุฒิจการพิมพ์, 2521), หน้า 1.

- ติความโดยพิจารณาจากสาเหตุของการประทานคัมภีร์อัล-กุรอาน (อัศบานุล-นุซูล) คัมภีร์อัล-กุรอานจะถูกประทานมาด้วยสาเหตุที่จำเพาะเจาะจงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะท่านศาสดาประกาศเผยแพร่อิสลามเช่น บทที่ 3 โองการที่ 120 เกี่ยวกับสงครามอุหุด บทที่ 4 โองการที่ 51 เกี่ยวกับการที่ชาวอิวได้เข้าไปเกลี้ยกล่อมชาวมักกะฮ์ให้เข้าเป็นพวกคน เพื่อรวมกองทัพของชาวอาหรับกลุ่มต่าง ๆ ไปโจมตีกลุ่มมุสลิมที่นครมะดีนะ เรียกว่าสงครามอะหฺซาบ การตีความในกรณีนี้ ผู้ตีความจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อิสลามเป็นอย่างดีด้วย

- การตีความโดยสหายของท่านศาสดามุฮัมมัด ศาสดามุฮัมมัดไม่ได้อธิบายคัมภีร์อัล-กุรอานไว้ทุกบททุกตอน เนื่องจากเป็นที่เข้าใจกันในหมู่สหายของท่านในเวลาดังกล่าวคืออยู่แล้ว ดังนั้นสหายที่ใกล้ชิดของท่านศาสดาจึงเป็นผู้ที่สามารถอธิบายความหมายของโองการที่ประทานมาในเวลานั้นได้ การที่ถือเอาคำอธิบายของสหายเป็นเกณฑ์ได้ ก็เพราะท่านเหล่านั้นยังมีได้ถูกอิทธิพลของ กรีก เปอร์เซีย หรือของชาวกัมภีร์ มาครอบงำความคิดทำให้เกิดความไม่สุจริตในการอธิบาย สำหรับบุคคลที่มีชีวิตในสมัยหลังจากที่ศาสนาอิสลามได้เผยแพร่ออกไปในที่ต่างๆอย่างไพศาลแล้วจะไม่ได้รับการยอมรับในการตีความคัมภีร์อัล-กุรอาน

- การตีความโดยการให้เหตุผลวิเคราะห์ ในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัดไม่มีการอธิบายคัมภีร์อัล-กุรอานเช่นเดียวกับในปัจจุบันที่ได้มีการอธิบายคัมภีร์อัล-กุรอานโดยผู้ทรงความรู้มากมาย การใช้ความคิดวินิจฉัยปัญหาต่างๆ ของมนุษย์เป็นที่ยอมรับในศาสนาอิสลาม การอธิบายของนักปราชญ์อิสลามที่เป็นที่ยอมรับได้แก่บรรดานักปราชญ์ที่มีชีวิตอยู่ในสมัยของท่านศาสดา

1.2 ซุนนะฮ์ และฮาดิษ (Sunnah and Al-Hadis)

ความหมายของคำว่า ซุนนะฮ์ หมายถึง คำพูด การประพฤติ การปฏิบัติของท่านศาสดามุฮัมมัด ส่วนคำว่า ฮาดิษ หมายความว่า ข่าว รายงานหรือการเล่าสืบทอด ในที่นี้หมายความเฉพาะรายงาน(ทั้งที่เป็นวาจาและเป็นลายลักษณ์อักษร) เกี่ยวกับซุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) นักกฎหมายอิสลามบางท่านเห็นว่า เฉพาะซุนนะฮ์เท่านั้นที่เป็นที่มาของกฎหมายเนื่องจากความหมายของซุนนะฮ์จะเป็นความหมายที่กว้างกว่าฮาดิษ ฮาดิษบางฮาดิษมีหลักฐานไม่เพียงพอที่ไม่เป็นที่ยอมรับ การที่ถือว่าซุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นที่มา

* ชาวกัมภีร์ (อะฮ์ลุดดีนาบ) ชาวมุสลิมจะใช้เรียกชาวยิวและชาวคริสเตียนที่ได้รับคัมภีร์ที่พระเจ้าประทานให้ก่อนชาวมุสลิม

ของกฎหมายอิสลาม เนื่องจากโองการในคัมภีร์อัล-กุรอานได้บัญญัติให้มุสลิมปฏิบัติตามแบบอย่างที่ท่านศาสดาได้ปฏิบัติ เช่น คัมภีร์อัล-กุรอานได้บัญญัติให้มีการนมาซ หรือการจ่ายซะกาด แต่ไม่ได้บอกถึงรายละเอียดวิธีปฏิบัติไว้ ท่านศาสดามุฮัมมัดจะเป็นผู้อธิบายและแสดงให้สหายนับถึงวิธีปฏิบัติดังกล่าว

1.3 อิจญ์มะ (Ijma')

อิจญ์มะ หมายถึงคำวินิจฉัยชี้ขาดของบรรดานักปราชญ์ในศาสนาอิสลาม ที่ได้มีการประชุมและมีมติออกมาเพื่อยึดถือและปฏิบัติ เมื่อมีปัญหาหรือสิ่งใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในคัมภีร์อัล-กุรอาน และสุนนะฮ์ของท่านศาสดา เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามคัมภีร์อัล-กุรอานและสุนนะฮ์ อิจญ์มะกับสุนนะฮ์มีความแตกต่างกันกล่าวคือ สุนนะฮ์คือการสั่งสอนที่มาจากท่านศาสดามุฮัมมัด และการรายงานของสหายนของท่านเกี่ยวกับการกระทำของท่านศาสดา แต่คำวินิจฉัยชี้ขาดเป็นหลักการที่อยู่บนพื้นฐานของการกำหนดกฎหมายขึ้นสืบเนื่องจากการแผ่ขยายของสังคมมุสลิม เช่น ในสมัยของสหายนของท่านศาสดาและในรุ่นคนต่อมา มติและความเห็นของนักปราชญ์มุสลิมดังกล่าวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของคัมภีร์อัล-กุรอานและสุนนะฮ์ การที่ถือว่าอิจญ์มะเป็นที่มาของกฎหมายอิสลามทำให้สามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ และสิ่งซับซ้อนที่เพิ่งเกิดขึ้นหลังจากท่านศาสดาถึงแก่กรรม ทำให้ศาสนาอิสลามสามารถที่จะอธิบาย หรือปรับไขหลักการของอิสลามที่มีมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นกับเหตุการณ์ทุกยุคสมัยได้ การอิจญ์มะเป็นที่ยอมรับของท่านศาสดาตามที่ได้มี ฮาดิษบันทึกไว้ว่า ท่านศาสดาได้กล่าวว่า “การที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในประชาชาติของฉันเป็นสิ่งที่แสดงความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์”

1.4 กิยาส (Qiyas) หรือ อิจญ์ติฮาด (Ijtihad)

กิยาส หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อิจญ์ติฮาด หมายถึงการใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ ทั้งนี้โดยความพยายามทุกวิถีทางที่จะปฏิบัติตามกฎหมายอิสลาม การใช้กิยาสจึงหมายถึง การใช้ความคิดให้เหตุผลเพื่อที่จะทำการวิเคราะห์วินิจฉัย อย่างไรก็ตาม การกิยาสที่เกิดขึ้นภายหลังการมรณกรรมของท่านศาสดา เช่น การริเริ่มกำหนดรายละเอียดในการเรียกเก็บซะกาด แต่การกิยาสในยุคหลังจากเหล่าสหายนของท่านศาสดายังไม่เป็นที่ยอมรับกัน เนื่องจากในการวินิจฉัยประเด็นของกฎหมายอิสลามอาจจะมีผลพลาดได้ การกิยาสในยุคหลังจากสหายนของท่านศาสดาจึงได้หยุดชะงักลง เนื่องจากแนวความคิดที่โน้มเอียงที่จะไม่เชื่อถือแนวความคิดของบุคคลใดเว้นแต่จะมีหลักฐานมาพิสูจน์ (Taqlid) ใ้รับการยอมรับ ทำให้การถือตามแนวความคิดของนักปราชญ์บางคน หรือสำนักกฎหมายบางแห่งได้รับการถือเป็นแนว

ทางในการวินิจฉัยปัญหา อย่างไรก็ตามการศึกษาก็ใช้ได้เฉพาะเวลาที่มีการศึกษาเท่านั้น แต่จะไม่ผูกพันในการที่จะต้องถือปฏิบัติต่อไป

นอกจากที่มาของกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีที่มาของกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับของสำนักนิติศาสตร์ต่าง ๆ ที่สำคัญ ซึ่งได้แก่

- อิสติซาน (Istihsan) เป็นที่ยอมรับของสำนักกฎหมายฮานาฟี หมายถึง การยอมรับในสิ่งที่ดีกว่าเช่นกรณีที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันในประเด็นใดความเห็นที่มีหลักฐานดีกว่าจะถูกนำมาใช้

- อิสติซลฮ์ (Istislah) หมายถึง ข้อห้ามและขออนุมัติเพื่อประโยชน์ใด ๆ ในขั้นพื้นฐาน (Maslahah) แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานประกอบข้อห้ามขออนุมัตินั้นก็ตาม หลักการนี้มีประสิทธิภาพอย่างมากในการวินิจฉัยเหตุที่ไม่เคยมีมาก่อน ได้นำมาใช้โดยสำนักกฎหมายมาลิกี

- อิสติซาบ (Istishab) หมายถึง เมื่อมีประเด็นใดได้รับการยอมรับโดยหลักฐานที่นำมาแสดงแล้ว แม้ว่าจะต่อมาภายหลังจะมีปัญหาว่าประเด็นดังกล่าวจะถือว่ามียุคต่อไปหรือไม่ ก็ให้ถือว่าประเด็นดังกล่าวยังมีอยู่ต่อไป⁷

จะเห็นได้ว่า กฎหมายอิสลามมีความทันสมัยอยู่เสมอ และสามารถนำมาใช้กับเหตุการณ์ในทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากการยึดมั่นในคัมภีร์อัล-กุรอาน และซุนนะฮ์ รวมทั้งการเชื่อมโยงกันของอิจญ์มะและกียาส ซึ่งเป็นระบบที่ให้ใช้ความคิดในการตีความกฎหมายอิสลาม โดยมีซุนนะฮ์ของท่านศาสดาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และใช้อิจญ์มะและกียาสเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์วินิจฉัยปรับใช้หลักกฎหมายให้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่โดยไม่ขัดกับหลักการพื้นฐานของอิสลาม

2. ประวัติศาสตร์กฎหมายอิสลาม

การพัฒนาการของกฎหมายอิสลาม เมื่อราว 1400 ปีที่ผ่านมา นับแต่ท่านศาสนามุฮัมมัดได้ประกาศศาสนา กฎหมายอิสลามได้ผ่านการทดสอบและการท้าทายจากระบบกฎหมายอื่นมาตลอดทุกยุคทุกสมัย นับตั้งแต่การท้าทายจากอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในสมัยของท่านศาสดาและสหราชอาณาจักร คือ อาณาจักรไบเซนไทน์ (Byzantine Empire) ของโรมัน และอาณาจักรซาสานิด (Sasanide Empire) ของเปอร์เซีย กองทัพมุสลิมภายใต้การปกครองของคอลีฟะฮ์ อุมัร ฟารุค (Caliphate Umar Faruq) ได้รับชัยชนะเหนือจักรไบเซนไทน์ในปี ค.ศ.

⁷ Muhammad Abdul Mannan, *Islamic Economic Theory and Practice*, p. 28-36.

637 และได้รับชัยชนะเหนืออาณาจักรราชานิค์ของเปอร์เซียในปี ค.ศ. 651⁸ จนกระทั่งถึงยุคแห่งการล่าอาณานิคมของยุโรปและยุคปัจจุบันกฎหมายอิสลามก็ยังสามารถยืนหยัดท่ามกลางกระแสอันเชี่ยวกรากของวัฒนธรรมสมัยใหม่และได้มีการกล่าวขวัญถึงมากขึ้น และได้รับการยอมรับจากประชาชาติต่าง ๆ เพิ่มขึ้น การพัฒนาการของกฎหมายอิสลามอาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้

2.1 ยุคสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล) (The Pre-Islamic and Muhammad Administration)⁹

ก่อนที่จะได้มีการประกาศศาสนาอิสลาม กฎหมายที่ชาวอาหรับส่วนใหญ่ใช้อยู่จะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีของชาวอาหรับ ซึ่งส่วนมากเป็นชาวเผ่าเบดูอินเร่ร่อนที่มีการบัญญัติกฎหมายไว้บังคับกันเฉพาะกลุ่ม เมืองมักกะฮ์ในสมัยนั้น เป็นเมืองแห่งการค้าขายระหว่างอาราเบียใต้และอาณาจักรไบเซนไทน์ (ที่มีเมืองหลวงตั้งอยู่ที่ประเทศซีเรีย) และอาณาจักรราชานิค์ (ที่มีเมืองหลวงตั้งอยู่ที่ประเทศอิรัก) ส่วนเมืองมะดีนะในสมัยนั้นเป็นเมืองใหญ่ที่มีการเพาะปลูกและอยู่ใต้การปกครองของชาวยิว กฎหมายเกี่ยวกับการค้าในเมืองมักกะฮ์ใช้กฎหมายจารีตประเพณีทางการค้าบังคับระหว่างกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะเช่นเดียวกับกฎหมายการค้าของยุโรป (The Merchant Law) ได้มีการค้นพบหลักฐานการทำสัญญาซื้อขายสินค้าเกษตร ซึ่งคาดว่าจะเป็นสัญญาของเมืองมะดีนะ กฎหมายเกี่ยวกับบุคคล ครอบครัว และมรดก รวมทั้งกฎหมายเกี่ยวกับความผิดทางอาญามีใช้กันในแต่ละเผ่าของชาวเบดูอินในกรณีที่มีข้อพิพาทกันระหว่างเผ่า ก็จะมีการจัดตั้งอนุญาโตตุลาการขึ้นเพื่อชี้ขาดข้อพิพาทอย่างไรก็ตาม กฎหมายจารีตประเพณีที่มีอยู่ก่อนยุคกฎหมายอิสลามไม่ถือว่าเป็นที่มาของกฎหมายแต่อย่างใด ศาสดามุฮัมมัดได้เข้าปกครองมักกะฮ์ในฐานะผู้ฟื้นฟูศาสนาและได้เป็นผู้ออกกฎหมายขึ้นใหม่เพื่อปกครองสังคมอาหรับ คัมภีร์อัล-กุรอานได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาคดี โดยได้ห้ามการให้สินบนและให้เสนอหลักฐานที่แท้จริงต่อผู้พิพากษา และกำหนดให้ผู้พิพากษาพิจารณาคดีตามน้ำหนักของพยานหลักฐาน สัญญาจะต้องกระทำเป็นหนังสือ และมีพยาน นอกจากนี้ คัมภีร์อัล-กุรอานได้วางรากฐานของกฎหมายในเรื่องต่างๆ ไว้อย่างมากมายเช่น การปฏิบัติต่อ

⁸ Edward Mcnall Burn, Robert E. Lern and Standist Meacham, *Western Civilizaion :Their History and Their Culture*, (New York : W.W. Norton & Company Inc., 1984), p. 261.

⁹ Josept Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, (Oxford: Oxford University Press, 1964), p. 6-10.

* คัมภีร์อัล-กุรอาน บทที่ 4 โองการที่ 58 บทที่ 5 โองการที่ 152 บทที่ 2 โองการที่ 188 และ 135

เซดยสงคราม สิทธิของเด็กกำพร้า ผู้หญิงและทาส กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว การห้าม
 เกี่ยวข้องกับการเสฟของมีนเมา รวมทั้งการห้ามคิคคอกเบียในการกู๋ยืม *

2.2 ศตวรรษแรกของอิสลาม(The First Century of Islam)¹⁰

ในศตวรรษแรกของอิสลาม หรือประมาณภายในสามรุ่นอายุ
 คนภายหลังการถึงแก่กรรมของศาสดามุฮัมมัด (ราวปี ค.ศ.632) ยุคนี้เป็นยุคที่อยู่ภายใต้การ
 ปกครองของคอลีฟะฮ์ แห่งเมืองมะดีนะ (ปี ค.ศ. 632-61) การเมืองการปกครองของอาณาจักร
 อิสลามเป็นหนึ่งเดียวและได้มีการแผ่ขยายอาณาจักรออกไปอย่างกว้างขวาง ในสมัยดังกล่าวจึงมี
 การประกาศใช้กฎหมายใหม่ ๆ ขึ้นอย่างมาก เพื่อที่จะใช้กับการที่ต้องปกครองดินแดนที่ได้ขยาย
 ออกไป หลักการสำคัญทางกฎหมายที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ คือ การก่อสร้างกฎหมายโดยการเสนอและการ
 สนอง ซึ่งในภาษาอาหรับเรียกว่า อิจญ์บ์และกาบูล (Ijyab and Kabul)¹¹ การก่อตั้งสำนัก
 กฎหมายสำคัญของอิสลาม และการถือกำเนิดของนิกายชีอะฮ์ (Shi'a)^{**} ก็เกิดขึ้นในตอนปลาย
 ของสมัยนี้ การนำหลักการของสุนนะฮ์มาใช้ในการอธิบายคัมภีร์อัล-กุรอานและกฎหมายอิสลาม
 เป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับและถือเป็นหลักการสำคัญของกฎหมายอิสลามในสมัยนี้

2.3 ยุคการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ (The Umyyah Administration)

ในตอนกลางของศตวรรษแรกของอิสลาม เมื่อการปกครอง
 ของคอลีฟะฮ์แห่งมะดีนะ ราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้สืบทอดอำนาจปกครองอาณาจักรอิสลาม (ยุคสมัย
 ดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.661-750) กฎหมายสำคัญที่นำมาบังคับใช้ในสมัยนี้คือ กฎหมายเกี่ยวกับ
 การปกครองและกฎหมายเกี่ยวกับการคลัง และได้มีการแต่งตั้งกอฎี (Kadi) หรือผู้พิพากษาเข้าทำ
 การตัดสินคดีความแทนการใช้อินญาโตตุลาการเช่นที่ได้รับปฏิบัติก่อนหน้านั้น¹² ในยุคสมัยนี้
 ได้มีนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงเช่น อิบราฮิม อัล นาคฮี แห่งเมืองกูฟา (Ibrahim al Nakha'i) ซึ่งได

* คอกเบียคือการร่ำรวยโดยการอวยุติธรรมหรือการใช้จ่ายทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดย
 ปราศจากเหตุผลซึ่งเป็นที่ต้องห้าม ตามที่ปรากฏใน บทที่ 2 โองการที่ 188 และบทที่ 4 โองการที่
 29,161 บทที่ 9 โองการที่ 34

¹⁰ Josept Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, p. 15.

¹¹ Ibid., p. 145.

** ชีอะฮ์เดิมเป็นกลุ่มทางการเมืองที่สนับสนุนคอลีฟะฮ์อาลีให้เป็นผู้ปกครองอาณาจักร
 อิสลามสืบทอดจากศาสดามุฮัมมัด ต่อมาได้แบ่งกลุ่มสร้างหลักการในศาสนาขึ้นเฉพาะกลุ่มของ
 คน ส่วนใหญ่ชาวชีอะฮ์จะอาศัยอยู่ในประเทศอิหร่านและอิรัก

¹² Ibid., p .23.

เสียชีวิตเมื่อประมาณ ปีส.ศ. 95 หรือ 96 (ราวค.ศ. 713-715) นักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงเหล่านี้จะทำหน้าที่อธิบายคัมภีร์อัล-กุรอานและตีความกฎหมายอิสลาม ในสมัยนี้ได้มีการจัดตั้งสำนักกฎหมายขึ้นเรียกว่า สำนักกฎหมายโบราณ (The Ancient School of Law) โดยการจัดตั้งสำนักกฎหมายดังกล่าวมักจะไม่มีการจัดตั้งระเบียบองค์กรสำนักกฎหมายอย่างแน่ชัด สมาชิกของสำนักเรียกว่านักอุลามาฮ์ หรือปราชญ์ (Ulama) หรือ ฟูกาฮา (Fukaha) หรือนักกฎหมาย สำนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่เมืองกัฟฟา (Kufa) และเมืองบัสรา (Basra) ในประเทศอิรัก เมืองมะดีนะะและเมืองมักกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และในประเทศซีเรีย การวินิจฉัยของสำนักกฎหมายได้ก่อให้เกิดการวางหลักเกณฑ์กฎหมายอิสลามขึ้น หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีความสำคัญเช่นเดียวกับอำนาจในการปกครองของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ คำวินิจฉัยของสำนักกฎหมายจะเกิดจากการประชุมและมีมติ (อิญญัมมะ)เกี่ยวกับประเด็นที่วินิจฉัย และประกาศผลการวินิจฉัยแก่ประชาชนทั่วไป ประเด็นที่ประกาศดังกล่าวจะเป็นหลักที่จะถือปฏิบัติต่อไปในหมู่ผู้เชื่อฟังสำนักกฎหมายดังกล่าว ในตอนปลายของราชวงศ์ ผู้ว่าการท้องถิ่นที่ได้รับแต่งตั้งจากคอลีฟะฮ์ และกอฎีจะมีบทบาทมากในการใช้กฎหมาย โดยจะขึ้นอยู่กับแนวคิดและคำวินิจฉัยของผู้ว่าการท้องถิ่น และกอฎีแต่ละราย ทำให้เกิดแนวความคิดที่หลากหลายขึ้นมา

2.4 ยุคการปกครองของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (The Islamic Law Under the First Abbasids)¹³

เมื่อราชวงศ์อุมัยยะฮ์ได้สิ้นสุดลง ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้ขึ้นมา มีอำนาจแทนที่ในราวปี ส.ศ. 132 (ปี ค.ศ. 750) ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้นำกฎหมายอิสลามมาใช้ อย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่การบังคับใช้กฎหมายได้อ่อนแอลงในปลายของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ โดยการรวบรวมและปรับปรุงแนวความคิดอันมากมายหลากหลาย ของบรรดาอุลามาฮ์ที่เกิดขึ้นในปลายสมัยของราชวงศ์อุมัยยะฮ์ และนำแนวความคิดดังกล่าวมาสู่การปฏิบัติจริงในการพิจารณาพิพากษาคดีความในศาล โดยได้มอบหมายให้กอฎีเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยคดี และได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นกอฎีว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังได้มีการนำกฎหมายอื่นๆ มาใช้เช่นเดียวกัน ดังปรากฏจากหลักฐานที่อนุ ยูสุป (กอฎีที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น) ได้เขียนขึ้นเพื่อให้สัญญาแก่คอลีฟะฮ์ฮารูน อัล-ราซิด เกี่ยวกับการคลังของรัฐ การภาษีอากร และความยุติธรรมทางอาญา¹⁴ หลักเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการปกครอง

¹³ Ibid., p. 49.

¹⁴ Ibid., p. 56.

และการวิเคราะห์กฎหมายในสมัยนี้คือหลักเกณฑ์ที่คอลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อัลคุด อาซีซ ได้ประกาศไว้คือ

“ไม่มีผู้ใดมีสิทธิในการใช้ดุลพินิจของตนเองในการตีความคัมภีร์อัล-กุรอาน และสุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัด และจะไม่มีศาสดาขึ้นอีกภายหลังจากศาสดา(มุฮัมมัด)ของเรา และไม่มีคัมภีร์ที่ต้องเชื่อถืออีกภายหลังคัมภีร์อัล-กุรอาน สิ่งที่ยัลลอสได้ห้ามไว้โดยผ่านท่านศาสดามุฮัมมัดจะยังคงเป็นที่ต้องห้ามตลอดไป ข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเป็นแต่เพียงผู้ดำเนินการ (ให้เป็นไปตามอัล-กุรอานและสุนนะฮ์) เท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้คิดขึ้นใหม่แต่เป็นผู้ปฏิบัติตาม”¹⁵

การยึดถือหลักการดังกล่าวทำให้ ราชวงศ์อับบาซียะฮ์อยู่ภายใต้กฎหมายอิสลาม ในยุคนี้จึงถือว่าเป็นยุคทองแห่งการฟื้นฟูกฎหมายอิสลาม ในสมัยต้นของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ได้มีสำนักกฎหมายยุคหลัง (The Later School) เกิดขึ้น สำนักกฎหมายเหล่านี้ได้มีการสืบทอดความรู้จากสำนักกฎหมายในสมัยเก่า สำนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงประกอบด้วย 4 สำนัก คือ

- สำนักกฎหมายฮานาฟี (The Hanafite School of Law) ก่อตั้งโดย ฮุนฮานีฟะฮ์ (Abu Hanifah) เมื่อปี ฮ.ศ. 80- 150 (ค.ศ.699-767)

- สำนักกฎหมายมาลิกี (The Malikite School of Law) ก่อตั้งโดย มาลิก บิน อนัส (Malik bin Anas) เมื่อปี ฮ.ศ. 95-179 (ค.ศ. 713-795)

- สำนักกฎหมายชาฟีอี (The Shafi'ite School of Law) ก่อตั้งโดย มุฮัมมัด อิบน์ อิดริส อัล-ชาฟีอี (Muhammad Ibn Idris al-Shafi'i) เมื่อปี ฮ.ศ.150-204 (ค.ศ.767 -820)

- สำนักกฎหมายฮัมบาลี (The Hambalite School of Law) ก่อตั้งโดย อะหมัด อิบน์ ฮัมบาล (Ahmad Ibn Hanbal) เมื่อปี ฮ.ศ.167-780 (ค.ศ. 241-855)

บรรดาหัวหน้าสำนักและลูกศิษย์ของสำนักกฎหมายเหล่านี้มีผลงานที่มีชื่อเสียง และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางอยู่เป็นจำนวนมาก หลักการร่วมกันของทั้งสี่สำนักนักนิติศาสตร์ในการบัญญัติกฎหมายอิสลาม จะตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 4 ประการคือ คัมภีร์อัล-กุรอาน สุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัด อิจญ์มะฮ์ (มติของนักปราชญ์) และกียาส (วิธีวิเคราะห์ด้วยเหตุผล)

¹⁵ Ibid., p. 53.

2.5 ยุคอาณาจักรออตโตมานียะฮ์ (The Ottoman Empire)¹⁶

ประมาณต้นศตวรรษที่ 16 ซึ่งถือว่าเป็นยุคที่รุ่งเรืองของ
กฎหมายอิสลามอีกยุคหนึ่ง สุลต่านแห่งอาณาจักรออตโตมานียะฮ์ให้การยอมรับ และส่งเสริมการใช้
กฎหมายอิสลามเช่นเดียวกับคอนตันของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ในสมัยนี้ กอฎีในแต่ละท้องถิ่นได้
มีการรวมตัวเป็นองค์กร โดยมีหัวหน้าองค์กรเรียกว่า “มุฟตี” หัวหน้ามุฟตีจะอยู่ในเมืองอิสตันบูล
มีตำแหน่งเรียกว่า “เชคคุด อิสลาม” (Shaykh al-Islam) * ซึ่งมีอำนาจสูงในรัฐและทำหน้าที่ดูแล
เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามและความคุมกอฎี รวมทั้งการให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ การพัฒนา
ทางกฎหมายที่สำคัญในยุคนี้คือ มีการรวบรวมกฎหมายเป็นประมวลกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาและ
หนี้และวิธีพิจารณาคดีแพ่ง เรียกว่า ประมวลกฎหมายแพ่งออตโตมาน (The Ottoman Civil Code
A.D. 1877) ** ซึ่งใช้บังคับจนถึงปี ค.ศ. 1918 ในปลายสมัยของอาณาจักรออตโตมานียะฮ์นอกจาก
ประมวลกฎหมายแพ่งออตโตมานแล้ว กฎหมายอิสลามอื่นก็ได้ถูกยกเลิกไป และในราวปี ค.ศ.
1928 ก็ได้มีการนำระบบกฎหมายทางโลก (Secular Code) ของยุโรปมาบังคับใช้แทน

2.6 กฎหมายอิสลามในคาบสมุทรอินเดีย และแอลจีเรีย

(Anglo-Muhammadan Law and Droit Musuiman Algerien)¹⁷

กฎหมายอิสลามได้ถูกนำมาบังคับใช้ในคาบสมุทรอินเดีย

ในสมัยราชวงศ์โมกุลโดยจักรพรรดิโอรังซีป อาลัมกির (ปกครองอินเดียในราวปี ฮ.ศ. 1067-1118 /
ค.ศ. 1658-1707) แนวความคิดของสำนักกฎหมายที่ได้รับการยอมรับของผู้ปกครองคือ สำนัก
ฮานาฟีต กฎหมายอิสลามได้มีการบังคับใช้ทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเกี่ยวกับ สถานะบุคคล
มรดก กฎหมายแพ่งทั้งหมดและกฎหมายอาญา จนถึงยุคที่จักรวรรดิอังกฤษเข้ายึดครองอินเดีย ***
ก็ยังมีการใช้กฎหมายอิสลามอยู่ เช่น กฎหมายอิสลามว่าด้วยพยานหลักฐาน จนกระทั่งถึง ปี ค.ศ.
1962 เมื่ออังกฤษเข้าเป็นผู้ปกครองอินเดียได้พยายามผสมผสานกฎหมายของคนเข้ากับกฎหมาย
อิสลามที่มีใช้อยู่เดิม และนำมาบังคับใช้แทนกฎหมายอิสลามโดยเรียกว่า กฎหมายแองโกล-มุฮัมมา
คาน (Anglo-Muhammadan Law)

¹⁶ Ibid., p. 89

* ตำแหน่งนี้ได้มีการจัดตั้งแก่มุญาซซะนาอิสลามในประเทศไทยเรียกว่า จุฬาราชมนตรี

** ภาษาอาหรับเรียกว่า Majelle-i ahkam-i 'adliyye เรียกโดยย่อว่า Majjelle

¹⁷ Ibid., p. 94.

*** บริษัทอีสต์ อินเดีย (East India Company) ประกาศเข้ายึดครองอินเดียในปีค.ศ .

สำหรับประเทศแอลจีเรีย ก็ได้มีการนำกฎหมายอิสลามมาใช้บังคับ โดยนำแนวคิดของสำนักกฎหมายมาลิคมาใช้ และเมื่อตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ซึ่งฝรั่งเศสพยายามที่จะใช้วิธีการเดียวกับอังกฤษ รวมทั้งการพยายามที่จะร่างกฎหมายขึ้นเพื่อใช้บังคับกับมุสลิมในแอลจีเรีย ระบบกฎหมายที่ใช้อยู่บังคับเฉพาะในประเทศแอลจีเรียเรียกว่า *Droit musulman algerian*

3. ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น

เนื่องจากกฎหมายอิสลามถือเป็นแกนหลักของศาสนาอิสลามที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมุสลิม ระบบเศรษฐกิจอิสลามก็เป็นระบบหนึ่งที่อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายอิสลาม อิสลามเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ต่อต้านการแยกตัวเองออกจากสังคม โดยถือเป็นหน้าที่ที่จำเป็นของมนุษย์ที่จะต้องดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นหน้าที่รองจากหน้าที่ในการปฏิบัติศาสนกิจ อิสลามถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นกิจกรรมสำคัญและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แต่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมถือว่ากรรมมีชีวิตเป็นปัญหาที่สำคัญของมนุษย์ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ แนวความคิดพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจอิสลามจะอยู่บนพื้นฐานที่ว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็นแต่ไม่ใช่เป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์ ในคัมภีร์อัล-กุรอานได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการส่งเสริมไม่ให้มนุษย์ปลื้มใจออกจากสังคม ในบทที่ 28 โองการที่ 77 ความว่า “จงแสวงหาโลกหน้าจากสิ่งซึ่งอัลลอฮ์ประทานแก่ผู้เจ้าและจงอย่าเป็นผู้ทอดทิ้งส่วนของโลกหน้าและจงทำความดีเช่นเดียวกับที่อัลลอฮ์ทำแก่เจ้า และจงอย่าแพร่ความเสียหายบนหน้าแผ่นดิน” กฎหมายอิสลามยอมรับการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน แต่สิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิเด็ดขาดที่สามารถใช้ได้ตามอำเภอใจแต่จะต้องใช้ตามที่อัลลอฮ์สั่งและละเว้นการใช้ในทางที่อัลลอฮ์ห้าม โองการนี้เป็นบทสำคัญในการกระจายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจอิสลาม ในทัศนะอิสลามคนที่มีสิทธิในความมั่งคั่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ ผู้มีส่วนร่วมในการผลิตซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเบื้องต้น และผู้ไม่มีส่วนร่วมในการผลิตซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเบื้องต้น โดยถือว่าสิทธิในทรัพย์สินของผู้ผลิต ไม่ใช่สิทธิเด็ดขาด ผู้ผลิตมีหน้าที่ที่จะต้องจ่ายเงินชะกาตจากทรัพย์สินที่ตนผลิตได้นั้น ซึ่งเงินชะกาตที่เรียกเก็บจากผู้ผลิตดังกล่าวจะถูกนำไปแจกจ่ายให้แก่บุคคลที่มีสิทธิได้รับ (ดูหัวข้อเรื่องการจ่ายชะกาต หน้า 6) วิธีการในเรื่องการจ่ายชะกาตนี้ เป็นวิธีการในการกระจายความมั่งคั่งตามหลักเศรษฐกิจของอิสลาม หลักเศรษฐกิจ อิสลามที่สำคัญมีดังนี้

3.1 หลักการบริโภค (The Principle of Consumption in Islam)

การบริโภคคือความต้องการของการผลิต ความต้องการของผู้บริโภคเป็นแรงจูงใจในการผลิต ความแตกต่างของระบบเศรษฐกิจอิสลามกับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่คืออิสลามเป็นระบบเศรษฐกิจที่สนองความต้องการพื้นฐาน ไม่สนองความต้องการตามความปรารถนา ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์คือ อาหาร เสื้อผ้าและที่อยู่อาศัย ความต้องการพื้นฐานนี้เป็นความต้องการของสังคมทั่วไป แต่ในสังคมที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะมีความต้องการในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยซึ่งเกินจากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ความต้องการไฟฟ้า ตู้เย็น และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ จะเห็นได้ว่าความต้องการของมนุษย์จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่สิ้นสุด ในโลกปัจจุบันความหมายของคำว่ากำหนัดหมายถึงมาตรฐานความต้องการในชีวิตจะต้องอยู่ในระดับที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ความกำหนัดของสังคมในแต่ละสังคมจะวัดกันด้วยความต้องการทางวัตถุ ระบบเศรษฐกิจอิสลามจะเข้ามาแทรกแซงเพื่อควบคุมความต้องการของมนุษย์ เพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจและอุดมการณ์ให้สอดคล้องกับความต้องการทางวัตถุภายนอก ศาสนาอิสลามได้วางระบบเศรษฐกิจที่เข้าแทรกแซงความต้องการบริโภค 5 ประการ¹⁸ คือ

(1) หลักแห่งความถูกต้อง (Principle of Righteousness)

หลักการนี้มีรากฐานมาจากคัมภีร์อัล-กุรอาน บทที่ 2 โองการที่ 168 ความว่า “มนุษย์ชาติเอ๋ย จงบริโภคสิ่งที่ถูกต้องและสิ่งที่ดีในโลก” คัมภีร์อัล-กุรอาน บทดังกล่าวได้วางหลักการเงื่อนไขในการได้มาซึ่งสิ่งของที่ชอบด้วยกฎหมายอิสลาม และห้ามการมีไว้ซึ่งสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย สิ่งที่ห้ามบริโภคเป็นอาหารคือ เลือด เนื้อของสัตว์ที่ตายเอง เนื้อสุกร สัตว์ที่ถูกเชือดในนามอื่นนอกจากนามของพระเจ้า อาหารสำหรับบูชาเจี๊วด สามสิ่งแรกที่มีการห้ามเกิดจากเหตุผลทางสุขภาพของผู้บริโภค ส่วนที่เหลือเป็นเหตุผลที่เกิดจากความศรัทธาในอัลลอฮ์

(2) หลักแห่งความสะอาด (Principle of Cleanliness)

หลักการข้อนี้นี้มาจากคัมภีร์อัล-กุรอานและฮุนนะฮ์ ที่วางหลักการไว้ว่าอาหารที่จะบริโภคต้องเหมาะสมและสะอาด ความสะอาดไม่เพียงแต่เฉพาะอาหารเท่านั้น ผู้รับประทานอาหารก็จะต้องมีความสะอาดด้วย ท่านศาสดาจะล้างมือของท่านให้สะอาด ก่อนและหลังรับประทานอาหารทุกครั้ง ไม่ควรใช้ลมปากเป่าอาหารให้เย็นและควรจะปิด

¹⁸ Muhammad Abdul Manan, *Islamic Economic: Theory and Practice*, p. 44.

ภาษาอาหารใหม่คิซิด**

(3) หลักสายกลาง (Principle of Moderation)

หลักการนี้เป็นการวางแนวทางในความประพฤติของมนุษย์ ให้กินและดื่มอย่างไม่สุรุ่ยสุร่าย จากคัมภีร์อัล-กุรอาน บทที่ 7 โองการที่ 31 ความว่า “จงกินจงดื่มแต่จงอย่าสุรุ่ยสุร่าย เพราะอัลลอฮ์ไม่รักคนสุรุ่ยสุร่าย”

(4) หลักการเพื่อประโยชน์ (Principle of Beneficence)

หลักการนี้หมายถึงการกินและการดื่มในสิ่งที่ดีไม่เป็นที่ต้องห้ามแก่มนุษย์ตราบใดที่การกิน หรือการดื่มนั้นไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่สุขภาพ และสามารถดำรงความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ไว้ได้ ดังนั้นอาหารที่ไม่มีประโยชน์หรือเป็นพิษต่อร่างกายจะไม่ใช่ที่อนุมัติ

(5) หลักการเพื่อดำรงความศรัทธา (Principle of Morality)

อาหารบางอย่างแม้สมบัติของอาหารเองจะไม่ใช่ที่ต้องห้ามก็ตาม การบริโภคอาหารนั้นต้องอยู่ในหลักการของศาสนาด้วยเช่น ก่อนและหลังการรับประทานอาหารจะต้องกล่าวคำรำลึกถึงพระเจ้า และกล่าวขอบคุณพระเจ้าเมื่อรับประทานอาหารเสร็จ

3.2 หลักเศรษฐกิจ (The Principle of Production)

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้กล่าวถึง พื้นฐานหลักการในการบริโภค ซึ่งมีผลต่อระบบการผลิตตามหลักของอิสลาม เพราะการผลิตเป็นวิธีการในการนำมาใช้ประโยชน์ และการบริโภคเป็นการทำลายผลิตภัณฑ์ดังกล่าว หลักการพื้นฐานของการผลิตในระบบทุนนิยม และหลักการของระบบอิสลามเป็นหลักการเดียวกันคือ หลักการสวัสดิการในทางเศรษฐกิจ (Principle of Economic Welfare) ซึ่งหลักการผลิตของอิสลามจะมีพื้นฐานมาจากคัมภีร์อัล-กุรอาน และซุนนะฮ์ องค์ประกอบของการผลิตโดยทั่วไปประกอบด้วย

(1) ที่ดิน ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิต นอกจากการใช้ประโยชน์ในที่ดินแล้วอิสลามยังกำหนดให้ใช้ที่ดินเพื่อการสาธารณะของชุมชนด้วย โดยคัมภีร์อัล-กุรอาน และซุนนะฮ์ได้กำหนดให้ทำการเพาะปลูกที่เหมาะสมในที่ดิน และให้ปรับปรุงที่ดินที่แห้งแล้งเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ โดยการรดน้ำและเพาะปลูกพืชลงบนที่ดินดังกล่าว¹⁹ ท่านศาสดาได้

** ฮาดิษรายงานโดยท่านบุคอรี

¹⁹ คูอัลกุรอานบทที่ 32 โองการที่ 27

กล่าวไว้ว่าผู้ใดก็ตามเข้าทำการเพาะปลูกในที่ดินที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ผู้นั้นมีสิทธิคิดว่าเป็นการเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอิสลามยอมรับการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนอกจากนี้อิสลามยังยอมรับกรรมสิทธิ์ของผู้ที่ไม่ได้ทำการเพาะปลูกที่ดินด้วยตนเอง แต่ให้คนอื่นเข้าทำประโยชน์และแบ่งปันผลประโยชน์กัน และในขณะที่เดียวกันก็มีการยกที่ดินให้แก่คนยากจนทำประโยชน์โดยไม่มีค่าตอบแทน อิสลามยังให้ความสำคัญแก่การชลประทานเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม โดยกำหนดให้ที่ดินของบุคคลใดที่มีสายน้ำไหลผ่านสามารถที่จะเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ได้ แต่ต้องให้บุคคลอื่นใช้ประโยชน์ในน้ำดังกล่าวด้วย

(2) แรงงาน เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ทั้งนี้อิสลามได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง และคนงานไว้ โดยนายจ้างผู้รับคนงานเข้าทำงานจะต้องรับผิดชอบต่อคนงานตามหลักการของศาสนาซึ่งกำหนดไว้ดังนี้

- นายจ้างจะต้องปฏิบัติต่อลูกจ้างเสมือนเป็นหุ้นส่วน โดยจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และสวัสดิการอื่นๆ ให้แก่ลูกจ้าง
- นายจ้างจะต้องจ่ายค่าจ้างแก่ลูกจ้างโดยเร็ว(ก่อนหรือลูกจ้างจะแห้ง) และจะต้องไม่ยึดหน่วงค่าจ้างของลูกจ้างไว้
- ลูกจ้างต้องทำงานให้แก่นายจ้างอย่างเต็มความสามารถ และดูแลรักษาทรัพย์สินของนายจ้างเป็นอย่างดี
- นายจ้างและลูกจ้างอาจลงทุนร่วมกัน โดยนายจ้างเป็นคนออกทุนและลูกจ้างเป็นผู้ทำงานและแบ่งปันผลกำไรระหว่างกัน

(3) ทุน ระบบเศรษฐกิจอิสลามจะต้องปราศจากดอกเบี้ย (รายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิดในเรื่องดอกเบี้ยจะได้อธิบายโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป) อิสลามได้สร้างเกราะป้องกันระบบดอกเบี้ยแก่คนจน โดยกำหนดความรับผิดชอบทางศีลธรรมแก่คนรวยที่จะต้องดูแลคนจน นอกจากนี้อิสลามยังยอมรับการประกอบธุรกิจและการถือครองทรัพย์สินของเอกชน โดยกำหนดหลักเกณฑ์ให้มีการกระจายผลประโยชน์แก่คนจนด้วย ด้วยวิธีการดังกล่าวอิสลามได้ประสานประโยชน์ระหว่างการสร้างทุนสองสิ่งที่ตรงกันข้ามกันข้ามกันคือ การลดกระแสการบริโภคและการเพิ่มการบริโภคในอนาคต²⁰

(4) ผู้ประกอบการ ในระบบเศรษฐกิจทั่วไปผลกำไรจะเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นผลตอบแทนแก่ผู้จัดการในการบริหารกิจการ สิ่งนี้ทำให้ผู้ประกอบการเป็นปัจจัยของการผลิตอีกอย่างหนึ่ง ในระบบเศรษฐกิจอิสลาม ผู้ประกอบการจะ

²⁰ Muhammad Abdul Mannan, *Islamic Economic : Theory and Practice*, p. 60.

ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทุนยิ่งกว่าพื้นฐานการกู้ยืม ผู้จัดการองค์กรจะมีแนวโน้มในการที่จะบริหาร องค์กรภายใต้ทุนที่มาจากผู้ถือหุ้นและแบ่งปันผลประโยชน์กันตามหุ้น หรือตามส่วนกำไรในการ เข้าหุ้นส่วน เมื่อไม่มีการคิดดอกเบี้ยในการประกอบธุรกิจ ดังนั้น ไม่ว่าเจ้าของกิจการ ผู้ลงทุน นักธุรกิจ ก็จะถือเป็นปัจจัยการผลิตหนึ่งเดียวกับองค์กร โดยจะเน้นที่ความสามารถของผู้บริหาร องค์กรเป็นสำคัญ

ดอกเบี้ยตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

คำสอนของศาสนาอิสลามที่มีผลต่อระบบการเงินในเศรษฐกิจการเงินในปัจจุบัน คือ การห้ามคิดดอกเบี้ยระหว่างกัน เนื่องจากระบบเศรษฐกิจการเงิน โดยเฉพาะการให้กู้ยืมและการ รับฝากเงินของสถาบันต่างๆ ได้นำระบบดอกเบี้ยมาเป็นปัจจัยในการประกอบธุรกิจ ดังนั้น การ ดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมที่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน จึงเกิดปัญหาขึ้นเมื่อต้องเข้า ไปเกี่ยวข้องกับระบบดอกเบี้ย ปัญหานี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแต่กับชาวมุสลิมเท่านั้น องค์กรทางธุรกิจ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวมุสลิมก็ประสบปัญหาเหล่านี้เช่นกัน ในประเทศที่มีชาวมุสลิมอาศัย อยู่ก็มักประสบปัญหาในการดำเนินนโยบายใดๆ ที่มีระบบดอกเบี้ยเข้าไปเกี่ยวข้องกับการใช้ นโยบายดังกล่าว²¹ โดยเฉพาะในปัจจุบัน กระแสแห่งการฟื้นฟูระบบอิสลามได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น อย่างรุนแรง ได้มีการพยายามนำคำสอนของศาสนาอิสลามมาทำการศึกษาและเผยแพร่ เพื่อที่จะ ได้นำมาใช้กับการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม ในบางประเทศมีความก้าวหน้าจนมีการออกกฎหมาย อิสลามมาใช้เป็นกฎหมายปกครองประเทศ รวมทั้งได้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินที่ปลอดจากระบบ ดอกเบี้ยขึ้นเพื่อให้บริการ ก่อนที่จะได้กล่าวถึงรายละเอียดของการจัดตั้งสถาบันการเงินและวิธีการ ดำเนินธุรกิจของสถาบันการเงินที่ปลอดดอกเบี้ยดังกล่าว จึงควรที่จะศึกษาถึงที่มาของคำสอนของ ศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการห้ามคิดดอกเบี้ย เพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงแนวคิดเกี่ยวกับการห้ามคิด ดอกเบี้ยได้ดียิ่งขึ้น

1. ความหมายของคำว่าดอกเบี้ย (Riba) ตามคำสอนของศาสนาอิสลาม

การพิจารณาความหมายของดอกเบี้ยจะได้พิจารณาจากคัมภีร์อัล-กุรอาน ซุนนะฮ์ อิจญ์มะ และกีฮาส ดังต่อไปนี้

1.1 คำสอนเกี่ยวกับดอกเบี้ย (Riba) ในคัมภีร์อัล-กุรอาน

²¹ Chibli Mallat, *Islamic Law and Finance*, (London : Graham & Trotman Ltd., 1988), p. 31.

คัมภีร์อัล-กุรอานได้บัญญัติโองการที่เกี่ยวข้องกับดอกเบ็ญไ้ โดยให้ถือเป็นหลักการสูงสุดและเป็นหลักในการวินิจฉัยความหมายของคำว่าดอกเบ็ญไ้ โองการของคัมภีร์อัล-กุรอานที่กล่าวถึงดอกเบ็ญไ้ มีดังนี้*

-บทที่ 30 โองการที่ 39 ความว่า “สิ่งที่สุเจ้าให้ เป็นดอกเบ็ญไ้ที่ทำให้ความมั่งคั่งของประชาชนเพิ่มขึ้น สิ่งที่เพิ่มขึ้นนั้นไม่ได้มาจากอัลลอฮ์ แต่สิ่งที่สุเจ้าให้เป็นการเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ความมั่งคั่งจะทวีคูณ”

-บทที่ 4 โองการที่ 166 ความว่า “และที่พวกเขา(คิด)เอาดอกเบ็ญไ้ทั้งที่แน่นอน (การคิดดอกเบ็ญไ้) ได้ถูกห้ามแก่พวกเขา และที่พวกเขาเกินสมบัติของมนุษย์โดยเท็จ และเราได้เตรียมไว้สำหรับผู้ปฏิเสธในหมู่พวกเขาซึ่งการลงโทษที่เจ็บปวด”

-บทที่ 3 โองการที่ 129 “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ยจงอย่ากินดอกเบ็ญไ้ทบเป็นทวีคูณ และจงสำรวมตนต่ออัลลอฮ์เพื่อสุเจ้าจะได้รับความสำเร็จ”

-บทที่ 1 โองการที่ 275-81

โองการที่ 275 ความว่า “บรรดาผู้กินดอกเบ็ญไ้ (ในอัตรามากหรือน้อยก็ตาม) พวกเขาจะไม่ (สามารถ) ขึ้น (ทรงตัว) ได้ (ในวันฟื้นขึ้นแห่งปรโลก) เว้นแต่ผู้ที่มีมารขึ้นอยู่ข้างและมารได้ทำให้เขาว่างงโดยการกระทบ นั้นเป็นเพราะการที่พวกเขาถือว่า การค้าก็ (ให้กำไร) เสมือนดอกเบ็ญไ้จะนั้น และอัลลอฮ์ทรงอนุมัติการค้า (เพราะต้องลงทุนและใช้ความรู้ความสามารถ) แต่ทรงห้ามการคิดดอกเบ็ญไ้ (เพราะเป็นรายได้โดยง่ายและจากความเคื้อครอนของผู้อื่น) ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่มีข้อคิดเดือนจากพระผู้อภิบาลของเขาแม้ว่าเขา แล้วเขาคเว้น (จากการดอกเบ็ญไ้) ดังนั้นที่ผ่านไปแล้ว (ในการเช่นนี้) ได้แก่เขาและกิจการ (ต่อไป) อยู่ที่อัลลอฮ์ และผู้ใดที่กลับไป (ยังดอกเบ็ญไ้) ดังนั้นเหล่านี้คือสหายของไฟ พวกเขาเป็นผู้พำนักอยู่ในนั้น”

โองการที่ 276 ความว่า “อัลลอฮ์ทรงบันดาลดอกเบ็ญไ้ และทรงทำให้กุศลทานเพิ่มพูน และอัลลอฮ์ไม่ทรงรักทุกๆผู้ที่มีสันดานปฏิเสธ(ต่อข้อห้ามนี้) ผู้บาปหนา”

โองการที่ 277 ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธาและประกอบกาดี และดำรงการนมาซและบริจาคชะกาต สำหรับเขาทั้งหลายคือ รางวัลของเขาทั้งหลายและที่พระผู้อภิบาลของเขาทั้งหลาย และจะไม่มี ความหวาดกลัวแก่เขาทั้งหลายและเขาทั้งหลายจะไม่ระทม (ในปรโลก)”

* คำแปลคัมภีร์อัล-กุรอานถือตามหนังสือ คำอธิบายอัล-กุรอาน ของคิเรก กุลศิริสวัสดิ์

โองการที่ 278 ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จง
สำรวมตนจากอัลลอฮ์ และจงละทิ้งส่วนที่เหลือของคอกเบี้ย(เมื่อได้มีบัญญัติห้ามเช่นนี้แล้ว) ถ้า
สุเจ้าเป็นผู้ศรัทธา (ปฏิบัติตาม)”

โองการที่ 279 ความว่า “ถ้าสุเจ้าไม่ (เลิก) กระทำ
(เช่นนี้-เช่นพวกกั๊กมุมีเราะฮ์เป็นพวกให้อูเอาคอกเบี้ย) ดังนั้นจงระวังตัวต่อสงครามจากอัลลอฮ์
และรอซูลของพระองค์ แต่ถ้าสุเจ้าอุแก่โทษ ดังนั้นสุเจ้าได้ยอด(เงินคั้นที่ปราศจากคอกเบี้ย)ของ
สมบัติของสุเจ้า สุเจ้าจะไม่อยู่ศีรรม (ต่อลูกหนี้) และจะไม่ถูกอยู่ศีรรม (ที่ต้องจ่าย
มากกว่าเงินคั้น)”

โองการที่ 280 ความว่า “และถ้า (ลูกหนี้) และ
เป็นผู้ที่อยู่ในความคับแค้น ดังนั้น(จงให้มี)การผ่อนปรนจนกระทั่งสะดวก และนั่นคือสุเจ้ายก
หนี้ให้เป็นกุศลทานนั้นดีกว่าสำหรับสุเจ้า ถ้าสุเจ้ารู้ (ว่านี่ส่งเสริมมนุษยธรรม)”

โองการที่ 281 ความว่า “และจงสำรวมตนต่อวัน
หนึ่งที่ใน(วัน)นั้น สุเจ้าจะถูกนำกลับมายังอัลลอฮ์และทุก ๆชีวิตจะถูกตอบแทนเต็มตามที่มันได้
ชวนขวยไว้ และเขาทั้งหลายจะไม่อยู่ศีรรม”

1.2 คอกเบี้ยในฮาดิษ ²²

คัมภีร์อัล-กุรอานเป็นการวางหลักเกณฑ์และสุนนะฮ์ของท่าน
ศาสดามุฮัมมัดจะเป็นสิ่งที่อธิบายเสริมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น สุนนะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัดจะได้รับ
การตรวจสอบและบันทึกไว้เรียกว่า ฮาดิษ และต่อไปนี้เป็นฮาดิษที่รายงานเกี่ยวกับคอกเบี้ย

1.2.1 ฮาดิษที่กล่าวถึงคอกเบี้ยโดยทั่วไป

-ท่านญาบิรกล่าวว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.)
ได้สาบแช่งทั้งผู้รับและผู้จ่ายคอกเบี้ย ผู้ทำการบันทึกและพยานทั้งสองในกิจกรรมคอกเบี้ยโดย
กล่าวว่าเขาทั้งหลายเหมือนกัน(ในความคิด)” รายงานโดย มุสลิม ตีรมีซี และอะหมัด

-ท่านญาบิร อิบน์ อับดุลลอฮ์ กล่าวว่า “ขณะที่
ท่านศาสดาได้อยู่ระหว่างการเดินทางไปทำพิธีหัจญ์ ท่านได้ประกาศต่อประชาชนว่าให้ยกเลิก
คอกเบี้ยในชุกญาฮีริยะฮ์ (ชุกป่าเดือนก่อนประกาศอิสลาม) คอกเบี้ยแรกที่ถูกยกเลิกคือ คอกเบี้ย
ของเราที่มีกับ อับบาส อิบน์ อับดุล มุฏฏอลิบ (ลุงของท่านศาสดา) คอกเบี้ยได้รับการยกเลิกอย่าง

²² M.Umer Chapra, *Toward a Just Monetary System*, p. 236.

สิ้นเชิง” รายงานโดย มุสลิม อะหมัด

-ท่านอับดุลลอฮ์ อิบน์ ฮาซาละฮ์ กล่าวว่า “ท่าน ศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) กล่าวว่า หนึ่งในริษัม* ของที่มนุษย์ได้รับทั้งที่รู้ (ว่าต้องห้าม) เลวกว่าการผิด ประเวณีสามสิบครั้ง” รายงานโดย อะหมัด บัยฮะกี

-ท่านอบู อูรัยเราะฮ์ กล่าวว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด(ช.ล.) ได้กล่าวว่าในคำวันที่ท่านเดินทางไปเผ่าอัลลอฮ์บนชั้นฟ้า ท่านได้เดินผ่านและเห็น คนที่ท้องของเขาผิดปกติคล้ายบ้านที่มีอยู่ข้างใน ท่านจึงถามท่านญิบรีลว่าเขาผู้นั้นเป็นใคร ท่าน ญิบรีลตอบว่า เขาเป็นผู้ซึ่งกินคอกเบีย” รายงานโดยอะหมัด

-ท่านอบู อูรัยเราะฮ์ กล่าวว่า “ ท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) กล่าวว่า คอกเบียมีอยู่ด้วยกันเจ็ดสิบประเภท ความผิดที่น้อยที่สุดของการนี้เท่ากับการผิด ประเวณีต่อแม่ตัวเอง” รายงาน โดย อิบน์ มาญะฮ์

-ท่านอบู อูรัยเราะฮ์ กล่าวว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) กล่าวว่า อัลลอฮ์จะตัดสินให้มีบุคคลสี่ประเภทไม่ได้เข้าสวรรค์หรือได้สัมผัสกลิ่นไอของมัน คือ ผู้ที่ดื่มสุราเป็นนิสัย ผู้กินคอกเบีย ผู้ที่ยึดเอาทรัพย์สินของเด็กกำพร้าโดยไม่มีสิทธิ และผู้ที่ไม่ ทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่ของตน”

1.2.2 คอกเบียจากการกู้อีม (Riba al-Nasi' ah)²³

หมายถึง คอกเบียที่เกิดจากส่วนที่เพิ่มขึ้นจากการ เลื่อนเวลา หรือต้องรอการจ่ายเงิน ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึงคอกเบียจากการอีมซึ่งมีที่มาจากบทบัญญัติ ในคัมภีร์อัล-กุรอาน บทที่ 2 โองการที่ 275 ความว่า “อัลลอฮ์ห้ามการคิดคอกเบีย” และฮาดิษความ ว่า “ไม่มีคอกเบีย (Riba) เว้นแต่ในการรอคอย (Nasi' ah)” การห้ามการคิดคอกเบียในความหมาย นี้คือการห้ามคิดส่วนเพิ่มจำนวนแน่นอนตอบแทนจากการคืนเงินต้น โดยที่ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็น จำนวนหรืออัตราเท่าไร มีความยุติธรรมหรือเป็นการชุกรีคหรือไม่ ไม่ว่าจะจ่ายล่วงหน้าหรือจ่าย เมื่อคืนเงินต้น จ่ายเป็นรางวัลหรือจ่ายเป็นของขวัญจากการให้กู้อีม ความสำคัญของคอกเบีย

* ชื่อเงินตราของอาหรับ

²³ Ibid., p. 237.

ลักษณะนี้คือ เป็นการกำหนดจำนวนส่วนเพิ่มไว้ล่วงหน้าและมีระยะเวลาการรอคอยเกี่ยวข้องกับ
ฮาดิษที่กล่าวถึงดอกเบี้ยในลักษณะดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

-ท่านอุซามะฮ์ ซาอิด เล่าว่า “ ท่านศาสดามุฮัมมัด
(ช.ล.) กล่าวว่า “ไม่มีดอกเบี้ยเว้นแต่การรอคอย” รายงานโดย บุคอรี และมุสลิม

-ท่านมัศอูด เล่าว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.)
กล่าวว่า “ไม่ว่าเมื่อดอกเบี้ยจะมีอัตราสูงเช่นไร มันจะจบลงอย่างไรก็ตาม” รายงานโดย อิบน์มาญูฮ์
และอะหมัด

-ท่านอนัส อิบน์ มาลิก เล่าว่า “ท่านศาสดามุฮัมมัด
(ช.ล.) กล่าวว่าเมื่อคนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านให้กู้ยืมและผู้กู้เสนอที่จะให้จานอาหารตอบแทน
เขาจะต้องไม่รับมัน และถ้าผู้กู้เสนอให้เขาขี่หลังสัตว์ เขาจะต้องไม่ขี่ มิฉะนั้นสิ่งทั้งสองนั้นถือว่าเป็น
เป็นการตกลงให้ดอกเบี้ยระหว่างเขาทั้งสอง”

-ท่านอนัส อิบน์ มาลิก เล่าว่า “ท่านศาสดากล่าว
ว่า เมื่อมอบนุษย์ให้กู้แก่บุคคลใดเขาจะต้องไม่รับสิ่งตอบแทน”

-ท่านอบู บุรคะฮ์ อิบน์ อบี มุซา เล่าว่าท่านได้เดิน
ทางไปมะดีนะะฮ์และพบกับท่านอับดุลลอฮ์ อิบน์ สลาม ซึ่งกล่าวว่า “ท่านอยู่ในบ้านนอกที่ซึ่งดอก
เบี้ยแพร่สะพัดจนกระทั่งหากคนใดเป็นหนี้ท่านบางอย่าง และได้มอบข้าวฟ่างแก่ท่านหนึ่งมัด หรือ
ข้าวบาร์เลย์หนึ่งมัด อย่ารับสิ่งนั้นเพราะมันคือดอกเบี้ย” รายงานโดยบุคอรี

-ท่านฟาฏอลละฮ์ อิบน์ อุบัยด์ กล่าวว่า “ผล
ประโยชน์ที่ได้จากการให้กู้ยืมใดๆเป็นหนึ่งในหลายแบบของดอกเบี้ย” ฮาดิษนี้ได้รับการยอมรับ
ว่าไม่จำเป็นต้องมาจากศาสดาเพราะเป็นการอธิบายโดยท่านฟาฏอลละฮ์ เพื่อนที่ใกล้ชิดท่านศาสดา

1.2.3 ดอกเบี้ยเกี่ยวกับการซื้อขายแลกเปลี่ยน(Riba al-Fadl)²⁴

ศาสนาอิสลามไม่เพียงแต่จะกำจัดการชุกْرِศจาก
การคิดดอกเบี้ยเท่านั้น แต่ได้กำหนดห้ามการกระทำที่ไม่ซื่อตรงและไม่ยุติธรรมในการซื้อขายแลกเปลี่ยน

²⁴ Ibid., p.238

เปลี่ยนสินค้า คัมภีร์อัล-กุรอานและฮาดิษได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับดอกเบี้ยลักษณะนี้ไว้เป็นอีก ลักษณะของดอกเบี้ยที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนสินค้ากันค่อนหน้าและการชำระค่าสินค้าเป็นเงินและ ส่งมอบสินค้ากันภายหลัง ฮาดิษที่กล่าวถึงดอกเบี้ยในลักษณะดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

-ท่านอุมร์ อิบнул คอฎฎอบ เล่าว่า คำสอนสุดท้าย ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล.) เกี่ยวกับดอกเบี้ย ไม่ได้กล่าวอธิบายรายละเอียดไว้ ดังนั้นจึงอย่า ขกเลิกเฉพาะดอกเบี้ย สิ่งที่เสมือนดอกเบี้ยก็ให้ยกเลิกด้วย (สิ่งที่เป็นที่สงสัยในใจในความถูก ต้องของมันว่าเป็นดอกเบี้ยหรือไม่)” รายงานโดย อิบน์ มาญะฮ์

-ท่านอบู สาอิด อัล-กุกฏอบ เล่าว่า ท่านศาสดา มุฮัมมัด (ช.ล.) กล่าวว่า “อย่าขายทองด้วยทองเว้นแต่ในสิ่งที่เท่ากัน และจงอย่าเพิ่มในทองจำนวน ใดมากกว่าทองอีกจำนวนหนึ่ง และจงอย่าขายสิ่งที่เจ้าไม่ได้ครอบครอง (จากที่มีอยู่) จนกว่าจะได้ เรียบร้อยแล้ว” รายงานโดยบุคอรี มุสลิม ตริมีซี นาสายี และอะหฺมัด

-ท่านอุบาดา อิบнул ซามิต เล่าว่า ท่านศาสดามุฮัม มัด (ช.ล.) “ทองสำหรับทอง เงินสำหรับเงิน อินทผลัมสำหรับอินทผลัม และเกลือสำหรับเกลือ สิ่งที่เหมาะสมสำหรับสิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เหมาะสมสำหรับสิ่งที่เหมาะสม ในการส่งมอบแก่กันแต่ถ้า สินค้าต่างกันท่านจะต้องซื้อขายกันตามความประสงค์ที่จะแลกเปลี่ยนส่งมอบแก่กัน” รายงาน โดย มุสลิม ตริมีซี

-ฮาดิษที่เหมือนกันกับฮาดิษข้างต้นท่านซาอิดและ ท่านอบูอูรุษเราะฮ์ ได้รายงานเพิ่มเติมว่าท่านศาสดา ได้กล่าวเพิ่มว่า “ใครก็ตามที่จ่ายหรือรับเพิ่ม มากกว่าเดิมได้กินดอกเบี้ยแล้ว”

-นอกจากนี้ท่านทั้งสองได้รายงานอีกฮาดิษหนึ่งว่า “มีชายคนหนึ่งซึ่งเป็นลูกจ้างของท่านศาสดา (ช.ล.) ในคัยเบอร์ได้ซื้ออินทผลัมชนิดอย่างใดเรียก ว่า ญานิบ ท่านศาสดาได้ถามถึงการ ได้มาของอินทผลัมดังกล่าว ชายคนนั้นตอบว่าได้แลก อินทผลัมชนิดนี้จำนวนหนึ่ง สะฮ์ กับชนิดอื่นที่มีคุณภาพค้อยกว่าอีกสองสามสะฮ์ท่านศาสดาจึง กล่าวว่า ท่านอย่าทำอย่างนี้ให้ชายอินทผลัมชนิดที่มีคุณภาพค้อยกว่าและนำเงินไปซื้อชนิดที่ดี

กว่า (เมื่อเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างอินทผลัมด้วยกัน) อินทผลัมเหล่านั้นจะต้องมีน้ำหนักเท่ากัน”
บันทึกโคซ บุคอรื มุสลิม และนาซาอิ

- อับู ซาอิด รายงานเพิ่มเติมว่า ชายคนที่แลกเปลี่ยน
อินทผลัมคือท่านบิลาลและท่านศาสดาได้กล่าวว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นคอกเบี้ย

- รายงานจากฟาฏอลละฮ์ อุบัยดุล อันซอรี ว่าขณะ
ที่อยู่ที่ยัลเบอรฺท่านชายสร้อยคอทำด้วยทองคำและไข่มุกในราคาสิบสองดีนาร์ เมื่อแบ่งแยกออกเป็น
สองส่วนแล้ว ทองคำมีราคามากกว่าสิบสองดีนาร์ท่านจึงบอกเรื่องดังกล่าวแก่ท่านศาสดา
(ซ.ล.) ซึ่งท่านศาสดาได้กล่าวว่า “จะไม่มีการขายเครื่องเพชรพลอยจนกว่าส่วนประกอบของมัน
จะได้คำนวณมูลค่าแยกจากกัน” บันทึกโคซ มุสลิม คิริมีซี และนาซาอิ

- รายงานจากท่านอุยมาน ว่า ท่านศาสดา (ซ.ล.)
กล่าวว่า “ผู้ใดให้คำแนะนำแก่พี่น้องของเขาและรับเอารางวัลที่ถูกเสนอให้ เขาได้เข้ารับคอก
เบี้ยโดยทางประตูใหญ่ของมัน” บันทึกโคซควูด และอะหฺมัด

จากหลักการในฮาดิษข้างต้น ได้กล่าวถึงสินค้าจำนวน 6 ชนิดคือ ทอง เงิน
ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ อินทผลัมและเกลือ ทำให้นักกฎหมายอิสลามได้มีประเด็นคำถามเกิดขึ้นว่า
เฉพาะสินค้า 6 ชนิดเท่านั้นหรือไม่ที่ต้องห้าม ซึ่งได้สรุปความเห็นเพื่อตอบคำถามดังกล่าวไว้ว่า
จากสินค้าทั้ง 6 ชนิดมี 2 ชนิดที่ใช่แทนเงินคือ ทองและเงิน ส่วนอีก 4 ชนิดเป็นสินค้าเพื่อการ
บริโภค นักกฎหมายส่วนหนึ่งเห็นว่า การห้ามเกี่ยวกับทองและเงินหมายถึงสิ่งของอย่างอื่นที่ใช่
แทนเงินด้วย ส่วนสินค้าบริโภค 4 ชนิดนั้น หมายถึงสินค้าที่มีการซื้อขายกันโดยปริมาตรหรือโดย
น้ำหนัก ดังนั้นสินค้าที่ซื้อขายกันได้โดยวิธีการดังกล่าวจึงรวมอยู่ในความหมายของสินค้า 4 ชนิด
นี้ด้วย นักกฎหมายกลุ่มนี้คือ นักกฎหมายสำนักฮานาฟี ฮัมบาตี และมาลิกี ส่วนสำนักกฎหมาย
ชาฟีอีเห็นว่ารวมถึงสินค้าสำหรับการบริโภคทุกชนิด นอกจากนี้สำนักกฎหมายมาลิกีก็ยัง
เห็นว่าหมายถึงสินค้าบริโภคที่สามารถเก็บรักษาไว้โดยไม่เน่าเสียทุกชนิด และนักกฎหมายอีก
ส่วนหนึ่งเห็นว่าสินค้าทั้ง 6 ชนิดดังกล่าว ชาวอาหรับในสมัยนั้นใช้แทนการชำระราคาสินค้า
โดยทั่วไป ดังนั้นควรจะหมายถึงสินค้าทุกชนิดที่ใช่แทนการชำระราคาแทนเงินตรา อย่างไรก็ตาม
จะเห็นได้ว่านักกฎหมายส่วนใหญ่เห็นว่า การห้ามคอกเบี้ยลักษณะนี้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะสินค้า 6
ชนิดที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอานและฮาดิษเท่านั้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการห้ามคุดอกเบียในศาสนาอิสลาม

นักกฎหมายอิสลามเห็นพ้องต้องกัน ในการห้ามคุดอกเบียตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามแต่มีความเห็นแตกต่างกันในขอบเขตความหมายของคำว่า “Riba” ว่ามีความหมายจำกัดเฉพาะเท่าที่ระบุไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอานและฮาดิษ ซึ่งระบุว่ามิมีสินค้าเพียง 6 ชนิดเท่านั้น หรือจะมีความหมายขยายไปถึงการกระทำที่คล้ายคลึงกับที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอานและฮาดิษด้วย ท่านคอลีฟะฮ์อุมัยรฺ ซึ่งเป็นสหายของท่านศาสดาและผู้ปกครองอาณาจักรมุสลิมต่อจากท่านศาสดา กล่าวว่า “ท่านศาสดาจากโลกนี้ไปโดยที่เรา ยังไม่ได้สอบถามท่านเกี่ยวกับคุดอกเบีย (Riba) ให้ชัดเจน” และ “ คำพูดสุดท้ายของท่านศาสดาที่กล่าวถึงคุดอกเบีย (Riba) ก็ไม่มีการชี้แจงในรายละเอียดอย่างชัดเจนดังนั้นจึงยกเลิกการคุดอกเบียและสิ่งที่คล้ายคลึงกับคุดอกเบียเสียด้วย” จากคำพูดของท่านคอลีฟะฮ์ดังกล่าวสอดคล้องกับคำพูดของท่านศาสดาที่ว่า “จงหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ยังเป็นที่สงสัยไปสู่สิ่งที่ไม่เป็นที่สงสัย” ดังนั้น นักกฎหมายส่วนอิสลามส่วนใหญ่จึงเห็นว่าไม่ควรที่จะตีความความหมายของคำว่าคุดอกเบียไว้อย่างจำกัดเพียงที่ปรากฏในฮาดิษเท่านั้น กลุ่มนักกฎหมายที่เห็นว่าควรจะมี ความหมายขยายออกไปนั้นอาศัยหลักการตีความเพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติ (illa : effective cause) โดยเห็นว่าการระมัดระวังในการปฏิบัติตนในสิ่งที่ท่านศาสดาได้ประณามไว้จะได้รับผลตอบแทนยิ่งกว่าการปฏิบัติในสิ่งที่ยังเคลือบแคลง นอกจากความหมายของคุดอกเบียที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้มีนักกฎหมายหลายท่านให้ความเห็นเกี่ยวกับนิยามและประเภทของคุดอกเบียไว้หลากหลาย²⁵ แต่ความเห็นก็อยู่ในแนวเดียวกันกับการแยกคุดอกเบียออกเป็นสองประเภทดังกล่าวข้างต้น นอกจากนั้นแล้ว ยังได้มีการให้ความหมายของคุดอกเบียในทางกว้างโดยแบ่งการกระทำที่ถือเป็นการคุดอกเบียและต้องห้ามตามกฎหมายอิสลามออกเป็น 3 ประเภทคือ²⁶

- (1) การตกลงที่จะคืนสิ่งที่รับมาพร้อมกับส่วนเพิ่มให้แก่เจ้าของสิ่งนั้น ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการกู้ยืมและการให้เช่าทรัพย์สิน
- (2) การตกลงทำกิจการร่วมกัน โดยให้ผลตอบแทนแก่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นการแน่นอนไม่ว่ากิจการนั้นจะมีผลกำไรหรือไม่ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการทำสัญญาที่ไม่เป็นธรรมทุกชนิด
- (3) การตกลงกันอย่างอื่นที่คล้ายคลึงกับสองประการข้างต้น ได้แก่ การซื้อขายพืชผลทางเกษตรขณะยังไม่ถึงเวลาเก็บเกี่ยว และการจ้างแรงงานโดยให้ค่าจ้าง

²⁵ Ibid., p.240 -246.

²⁶ Shahukh Rafi khan, Profit and Loss Sharing., p.45.

จากผลกำไรในขั้นตอนสุดท้าย ทั้งสองกรณีถือรวมเป็นการคิดดอกเบี้ยด้วย โดยให้เหตุผลว่าการซื้อขายขณะที่พืชผลทางการเกษตรยังไม่ถึงเวลาเก็บเกี่ยวนั้น ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์ยิ่งกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง และการห้ามเอาเปรียบกันในการจ้างแรงงาน นักกฎหมายอิสลามได้สรุปเหตุผลในการห้ามคิดดอกเบี้ยไว้ดังนี้²⁷

(1) การคิดดอกเบี้ยเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินของผู้อื่น โดยไม่มีการชดเชยราคาตอบแทน ซึ่งท่านศาสดาได้กล่าวไว้ว่า “ทรัพย์สินของบุคคลเปรียบเสมือนเลือดของเขา เมื่ออยู่ในมือของบุคคลอื่นโดยไม่ชอบ” ความเห็นในข้อนี้มีการโต้แย้งว่า ดอกเบี้ยเป็นทรัพย์สินที่ผู้ให้กู้ได้มาโดยชอบจากการที่บุคคลอื่นใช้เงินของตนเช่นเดียวกับกำไรที่ผู้กู้ได้รับจากเงินที่กู้ยืม ซึ่งหากเงินจำนวนดังกล่าวอยู่ในมือของผู้ให้กู้แล้วเขาก็จะได้กำไรจากการนำเงินจำนวนนั้นไปลงทุนในธุรกิจเช่นกัน ข้อโต้แย้งดังกล่าวไม่เป็นความจริงแต่อย่างใดเพราะกำไรจากธุรกิจเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนว่าจะได้รับหรือไม่แต่ส่วนที่ผู้ให้กู้เรียกเก็บจากเงินกู้เป็นค่าดอกเบี้ยนั้นมีจำนวนแน่นอน ดังนั้นการที่กำหนดจำนวนเงินที่แน่นอนที่จะได้รับคืนจากผู้กู้จึงถือเป็นการเอาเปรียบ

(2) ดอกเบี้ยได้ถูกห้ามเนื่องจากเป็นสิ่งกีดขวางมนุษยชนจากการมีส่วนร่วมในการประกอบวิชาชีพ หากมนุษยชนสามารถหารายได้จากจากการคิดดอกเบี้ยซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายแล้วจะทำให้มนุษยชนละเลยความรู้สึกถึงความยากลำบากในการดำรงชีวิตโดยการค้าขาย และการอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีผลทำให้การพัฒนาการของมนุษยชนเป็นไปอย่างล่าช้า

(3) สัญญาเกี่ยวกับดอกเบี้ยจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างมนุษยชนด้วยกัน ซึ่งหากทำให้การคิดดอกเบี้ยเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้วจะทำให้การกู้ยืมและการคืนเงินกู้จะเป็นสิ่งที่กระทำได้โดยง่าย แต่หากการคิดดอกเบี้ยเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้วจะทำให้มีการกู้ยืมเพื่อสนองความต้องการโดยไม่จำกัดไม่ว่าดอกเบี้ยจะมีอัตราสูงเพียงใดซึ่งจะนำมาสู่ความขัดแย้งและการแตกแยกขึ้นในสังคมที่ดี

(4) สัญญาเกี่ยวกับดอกเบี้ยเป็นเครื่องมือของคนที่ร่ำรวยในการที่แสวงหาความร่ำรวยจากส่วนเพิ่มของเงินต้นโดยไม่เป็นธรรม ซึ่งจะ使人รวยยิ่งร่ำรวยขึ้นและคนจนจะยิ่งจนลง

(5) นอกเหนือจากเหตุผลอื่นใดคือการที่คัมภีร์อัล-กุรอานได้ห้ามการคิดดอกเบี้ย ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้การคิดดอกเบี้ยเป็นสิ่งต้องห้ามในกฎหมายอิสลาม

²⁷ Mohammad Muslah-ud-din, Insurance and Islamic Law, (Karachi : Islamic Publication, 1978), p.125-128.

จากความหมายของคำว่าดอกเบ็ช้ในทัศนะของกฎหมายอิสลามทำให้เกิดประเด็นที่นักกฎหมายมีการโต้แย้งกันว่าค่าเช่าจะถือเป็นดอกเบ็ช้หรือไม่ เนื่องจากค่าเช่าเป็นการได้ผลตอบแทนจากการให้ทรัพย์สินเช่นเดียวกับการคิดดอกเบี้ยที่เกิดจากการใช้เงินต้น ซึ่งเมื่อนักกฎหมายได้วิเคราะห์กันแล้วสรุปได้ว่า ตามหลักกฎหมายอิสลามแล้วค่าเช่าจะแตกต่างกับดอกเบ็ช้ดังนี้

- ค่าเช่า เป็นผลมาจากการริเริ่มการค้าและความสามารถ โดยเป็นผลมาจากการเพิ่มมูลค่า เพราะเจ้าของทรัพย์สินยังคงเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพย์สินของผู้เช่าตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างกับดอกเบ็ช้เนื่องจากผู้ให้กู้ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการใช้เงินที่ขืมแต่จะได้รับการประกันการคืนเงินต้นพร้อมดอกเบ็ช้

- การเช่า เป็นการก่อมูลค่าให้แก่ทรัพย์สิน จากการกระทำของเจ้าของทุนเช่นเดียวกับการผลิตสินค้าและการบริการ ในขณะที่ดอกเบ็ช้อาจทำให้กระบวนการเพิ่มมูลค่าทรัพย์สินช้าลง เนื่องจากผู้ให้กู้ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเงินที่กู้ องค์ประกอบของการเป็นผู้ประกอบการจึงไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

- เจ้าของทรัพย์สินที่ให้เช่าเป็นผู้กำหนดแบบ ขนาดและสิ่งอำนวยความสะดวกของผลิตภัณฑ์เพื่อประโยชน์ในการใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพย์สิน ในขณะที่ผู้ให้กู้ไม่จำเป็นต้องเข้าเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้กู้ ทำให้การใช้เงินทุนถูกเบี่ยงเบนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

- ค่าเช่าได้ผูกพันกับราคา มีผู้กล่าวว่า “ราคาข้าวโพดไม่ได้สูงเพราะจ่ายค่าเช่า แต่ค่าเช่าสูงเพราะราคาข้าวโพดสูง” แต่ดอกเบ็ช้ผูกพันกับราคาเพราะเป็นการก่อภาระให้แก่กระบวนการผลิตและทำให้ผู้บริโภคที่ยากจนเกิดความลำบากในการจับจ่ายซื้อหา

- การให้เช่าทรัพย์สิน ทำให้เกิดการสิ้นเปลืองและไม่ก่อให้เกิดการเก็จจรั้นในลักษณะเสือนอนกินในสังคม แต่การกินดอกเบ็ช้ทำให้คนรวยรวยขึ้นและคนจนยิ่งจนลง

- การเช่า เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของทุนให้เกิดเป็นสินทรัพย์โดยผู้ให้เช่า เช่นเดียวกับการค้าและการผลิต แต่การให้กู้ขืมเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของทุนให้ไปอยู่ในมือของผู้กู้

ในประวัติศาสตร์อิสลาม เมื่อท่านศาสดาได้ประกาศโองการห้ามการคิดดอกเบี้ย พวกเขาได้รับได้กล่าวว่า “การค้าเหมือนกับดอกเบ็ช้” ในบทที่ 2 โองการที่ 275 ได้กล่าวว่า “อัลลอฮ์ทรงอนุมัติการค้า แต่ห้ามการคิดดอกเบี้ย” โดยให้เหตุผลว่า ดอกเบ็ช้คือกำไรจากการค้าทุน เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างกรณีดังกล่าวนี้ นักกฎหมายได้สรุปเหตุผลไว้ดังนี้

-ความเสี่ยงของการค้าแตกต่างจากการคิดดอกเบี้ย การคิดดอกเบี้ยนั้นจะไม่รับรู้ในการเรื่องการขาดทุน เนื่องจากได้กำหนดผลที่จะได้รับแน่นอน ซึ่งเข้าลักษณะของการเป็นเลื่อนอนกินโดยไม่คำนึงถึงผู้ประกอบการ แต่ในทางการค้าไม่สามารถที่จะกำหนดกำไรแน่นอนได้ ผลกำไรที่ได้จึงขึ้นอยู่กับความเสี่ยงในการลงทุนและการประกอบการ

-ในทางการค้าเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสินค้า กิจกรรมทางการค้าก็สมบูรณ์ แต่ในการคิดดอกเบี้ยผู้กู้มีสิทธิเรียกร้องดอกเบี้ยตลอดเวลาจนกว่าจะได้มีการใช้คืนเงินต้น

-ดอกเบี้ย ไม่ใช่ผลผลิตจากการผลิต หากแต่เป็นต้นทุนที่ผู้ผลิตบวกไปในราคาสินค้า ส่วนกำไรเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากความสามารถในการผลิต

-การค้าเป็นการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนอารยธรรมระหว่างกัน ทำให้เกิดการพัฒนาสังคม แต่ดอกเบี้ยทำให้เกิดความอ่อนแอในสังคมและเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ

แม้อิสลามจะอนุมัติการค้าและห้ามการคิดดอกเบี้ยก็ตาม อิสลามยังได้ควบคุมกำไรที่เกิดจากการค้าด้วยเช่นกัน โดยกฎหมายอิสลามกำหนดห้ามไม่ให้ดำเนินการค้าที่ไม่ยุติธรรมด้วยเช่นกัน

3. ความหมายของคำว่าดอกเบี้ย(Interest)ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการริเริ่มคิดดอกเบี้ยตั้งแต่สมัยใด ในสมัยกรีกโบราณการคิดดอกเบี้ยได้ปรากฏในความเห็นของ อริสโตเติล (Aristotle) ในหนังสือของเขาชื่อ Politic ว่าการคิดดอกเบี้ยเป็นการขูดรีด (exploitation) ที่ไม่เป็นธรรมเป็นการทำลายคนจนและผู้ที่ย่อมนแอกว่า เงินในตัวของมันไม่ควรจะงอกเงยสิ่งใด²⁸ และเพลโต (Plato) ได้ประนามการคิดดอกเบี้ยไว้ในหนังสือชื่อ Law²⁹ ในประวัติศาสตร์สมัยโบราณได้มีการบันทึกเกี่ยวกับดอกเบี้ยว่าสังคมได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับการคิดดอกเบี้ย จนศาสนาสหศาสตร์รวมทั้งศาสนาอิสลามได้ห้ามคิดดอกเบี้ย และประเทศต่างๆ หลายประเทศได้ตรากฎหมายห้ามการขูดรีดเอาดอกเบี้ย (Usury Law) เช่น ในประเทศจีนยุคต้นและประเทศอินเดีย นอก

²⁸ รศ. อัมพร วิจิตรพันธ์, หลักเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร กิ่งจันทร์การพิมพ์, พ.ศ. 2525) หน้า 98.

²⁹ บรรจง บินกาซัน, ดอกเบี้ยและธนาคารอิสลาม, หน้า 21.

จากนั้นแล้วยังมีปรากฏในกฎหมายของโมเสส (Mosaic Law) * ซึ่งเป็นกฎหมายเก่าของชาวยิวที่ห้ามการขูดรีดดอกเบี้ย กฎหมายโรมัน (The Roman Law) ได้วางระเบียบเกี่ยวกับการคิดดอกเบี้ยไว้ ส่วนในประเทศอังกฤษ และประเทศยุโรปในสมัยกลาง คริสตศาสนจักรได้ห้ามการคิดดอกเบี้ยและกระทำได้กล่าวถึงว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายของรัฐด้วย

นักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกยังไม่มีความเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรื่องการคิดดอกเบี้ย (Interest) โดย ฮาเบอร์เลอร์ (Harberler) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือเรื่อง Prosperity and Depression ว่า “การพิจารณาถึงปัญหาเรื่องอัตราดอกเบี้ยนั้น ยังไม่เป็นที่ตกลงในหมู่นักเศรษฐศาสตร์มากกว่าเรื่องอื่นใด”³⁰ นอกจากนั้นทฤษฎีเศรษฐศาสตร์หลายๆทฤษฎีก็ยังมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับว่าทำไมต้องมีการคิดดอกเบี้ย แต่ส่วนใหญ่ เห็นพ้องกันว่า ดอกเบี้ยนั้นเป็นสิ่งที่เพิ่มจากทุนที่ไหลลงทุนไปในกระบวนการผลิต นักเศรษฐศาสตร์สมัยคลาสสิกและนีโอคลาสสิกได้ให้เหตุผลสนับสนุนการคิดดอกเบี้ยไว้ดังนี้³¹

อาดัม สมิท (Adam Smith) เห็นว่าดอกเบี้ยเป็นค่าทดแทนที่ถูกหนีให้แก่เจ้าหนี้เพื่อเป็นผลตอบแทนจากเงินที่กู้ยืมไป

ริคาโด (Ricardo) เห็นว่าเมื่อใดก็ตามที่เงินกู้สามารถทำประโยชน์ได้ เมื่อนั้นก็มีการจ่ายผลประโยชน์ให้มัน

นาสซา ซีเนียร์ (Nassau Senior) อ้างว่าดอกเบี้ยมีเพื่อตอบแทนผู้เลื่อนเวลาซื้อของบริโภคออกไป (abstinence) คือ เขาขอมอดอม อดเปรี้ยวไว้กินหวานเป็นดอกเบี้ยนั่นเองจึงควรคิดดอกเบี้ย

วอน บอห์ม บาแวร์ค์ (Von Bohm Bawerk) นักเศรษฐศาสตร์ชาวออสเตรียได้นำทฤษฎีการเลือกเวลา (Time Preference) ซึ่งกล่าวถึง การคิดดอกเบี้ยในการซื้อขายสินค้าเงินเชื่อ ว่า สินค้าปัจจุบันมีมูลค่ามากกว่าสินค้าในอนาคต ผู้ซื้อสินค้าไปใช้จึงต้องเสียดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นไปในราคาเพื่อซื้อความสะดวกได้ใช้ของทันที ตามความคิดนี้ดอกเบี้ยเกิดขึ้นมาเพราะมนุษย์ชอบสินค้าปัจจุบันมากกว่าสินค้าในอนาคต โดยความพึงพอใจในอนาคตจะมีส่วนลดลงและดอกเบี้ยคือส่วนลดอันนั่นเอง บาแวร์ค์ ให้เหตุผลไว้ 3 ประการว่าทำไมคนจึงได้พอใจในสินค้าปัจจุบัน

* Mosaic Law หรือ Law of Moses ประกาศโดยศาสดาโมเสสซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาฮิว(ศาสนาอิสลามถือเป็นศาสดาของคนด้วย โดยในคัมภีร์อัล-กุรอานเรียกว่า มูซา (Musa))

³⁰ บรรจง บินกาชัน, ดอกเบี้ยและธนาคารอิสลาม, หน้า 21.

³¹ Muhamad Abdul Mannan, Islamic Economic Theory and Practice, p. 121.

มากกว่าสินค้าในอนาคต คือ การประมาณการในอนาคตข้างหน้าไว้ต่ำ ความหายากของสินค้าปัจจุบันเมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าในอนาคตและสินค้าปัจจุบันมีเทคนิคที่เหนือกว่าสินค้าในอนาคต ความเห็นดังกล่าวสองข้อแรกได้รับการยอมรับโดย เออร์วิง ฟิชเชอร์ (Irving Fisher) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน แต่ปฏิเสธเหตุผลในข้อที่สาม โดยเห็นว่าความดีเกินกว่าทางเทคนิคของสินค้าปัจจุบันเป็นการเข้าใจผิดและแตกต่างจากความเป็นจริง³² นอกจากฟิชเชอร์แล้วนักเศรษฐศาสตร์คนอื่นๆก็ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับดอกเบี้ยว่า ดอกเบี้ยเป็นค่าแห่งความเสี่ยง เงินอยู่ในมือของผู้กู้เขาอาจโกงหรือชักยอกได้ง่าย สมควรมีค่าตอบแทน ยิ่งไม่มีสิ่งใดประกันความเสี่ยงมาก ดอกเบี้ยจึงต้องสูงตามไปด้วย นอกจากนี้นักเศรษฐศาสตร์ยังมีความเห็น เกี่ยวกับทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างอัตราดอกเบี้ยกับการออม โดย อัลเฟรด มาร์แชล (Alfred Marshall)³³ มีความเห็นว่า อัตราดอกเบี้ยมีความสัมพันธ์กับการออม ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูงก็จะจูงใจให้มีการออมมากขึ้น ถ้าอัตราดอกเบี้ยต่ำก็จะมี การออมต่ำเช่นกันดังนั้นการลงทุนขึ้นอยู่กับ การออม ถ้ามีการออมมากการลงทุนก็มากด้วย ตามแนวความคิดของมาร์แชลเห็นว่า เมื่อบุคคลออมเงินเขามีได้ละทิ้งการบริโภคในอนาคต การชักชวนให้ออมก็เพียงแต่ส่งเสริมการเลื่อนหรือการรอคอยการบริโภคและสิ่งที่ชักชวนคือดอกเบี้ย นักเศรษฐศาสตร์ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าวเช่น ลอร์ด เคนส์ (Lord Keynes) ให้ความเห็นว่า รายได้ต่างหากที่มีผลต่อการออม และเป็นสิ่งที่จะก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการออมและการลงทุน³⁴ ในประเด็นเกี่ยวกับว่าอัตราดอกเบี้ยเท่าไรจึงจะเหมาะสมซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ได้มีความเห็นหลากหลายเกี่ยวกับอัตราที่เหมาะสม เคนส์ได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือของเขามีชื่อเสียงชื่อ *The General Theory of Employment, Interest and Money* ในหัวข้อเรื่อง *Observations on Nature of Capital* ความว่า “สังคมที่ดำเนินไปอย่างเหมาะสมประกอบด้วยทรัพยากรทางเทคนิคอันทันสมัย และอัตราการเพิ่มของประชาที่ไม่สูงนักควรที่จะสามารถดึงประสิทธิภาพส่วนที่เพิ่มขึ้นของทุนให้ลงมาอยู่ในระดับศูนย์ในช่วงหนึ่ง เพื่อที่เราจะได้บรรลุถึงสภาพที่อยู่นิ่งซึ่งการเปลี่ยนก้าวน้ำจะเกิดขึ้นได้เพียง ในทางเทคนิค รสนิยม ประชากร และสถาบัน โดยผลผลิตของทุนจะขายในราคาที่เป็นสัดส่วนเช่นเดียวกับหลักการควบคุมราคา สินค้าบริโภคการเก็บดอกเบี้ยก็ จะไม่มีความหมายอะไร”³⁵ นอกจากนี้เคนส์ยังสนับสนุนให้หาเงิน โดยการประกอบธุรกิจแทนการคิดดอกเบี้ย และได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ *An Outline of*

³² Ibid., p. 121.

³³ Ibid., p. 122.

³⁴ Ibid., p. 122.

³⁵ Ibid., p. 122.

Money ว่า “การตกต่ำในค่าของเงินที่ละเอียดละออน้อยอย่างไม่รู้สึกตัวจะทำให้โลกกระโจนออกมาลงโทษตัวเองในเรื่องดอกเบี้ย”³⁶ เคนส์ ได้วิจารณ์ทฤษฎีการเลือกเวลาว่าไม่จำเป็นที่จะต้องมีค่าตอบแทนให้แก่ผู้ที่ออมโดยให้เหตุผลว่าประชาชนจะออมต่อเมื่อรายได้³⁷ และมาตรฐานการดำรงชีพเขาเปิดโอกาสให้ทำหรือไม่ก็สะสมเพื่อความมั่งคั่ง โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งที่ได้รับจากการออม กล่าวคือการออมนั้นอาจกระทำโดยไม่ตั้งใจ และผู้ออมไม่ต้องการสิ่งตอบแทนหรือต้องได้รับการเชิญชวน

แม้ว่าทฤษฎีจากแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะมีความเห็นที่แตกต่างกันบ้าง แต่ความเห็นส่วนใหญ่พอจะสรุปความหมายของดอกเบี้ยในระบบนี้ได้ว่าดอกเบี้ยเป็นราคาที่ยจ่ายให้แก่เจ้าของทุนเพื่อเป็นค่าที่ผู้กู้ได้ใช้เงิน ในปัจจุบันได้สรุปลักษณะของเป็นดอกเบี้ยเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

-ดอกเบี้ย คิดให้เป็นอัตราร้อยละของเงินต้น และจ่ายเป็นค่าเงินเมื่อไม่ได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่นแล้วดอกเบี้ยจะคงจ่ายเป็นเงิน

-ถ้าเปรียบเทียบกับราคา ดอกเบี้ยก็เป็นราคาของทุนที่ผู้มาหรือที่ผู้กู้ซื้อการให้ทุนนั้น แม้ว่าในตัวของมันเองจะไม่สามารถใช้ผลิตสินค้าได้ แต่ต้องให้ทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตเช่น วัสดุคิบ เครื่องจักร เป็นต้น ดังนั้นก่อนที่นักธุรกิจจะลงทุนทำกิจการใดจะต้องพิจารณาว่าผลตอบแทนของการลงทุนคุ้มกับดอกเบี้ยที่เสียไปหรือไม่

-อัตราดอกเบี้ยแตกต่างกันไปตามประเภทการกู้ ความเชื่อถือ ท้องที่ หรือบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่กู้

ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ดอกเบี้ยได้เข้ามาเป็นปัจจัยในกระบวนการทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการบริโภค การออมและการลงทุนเป็นอย่างมาก ในการตัดสินใจทางธุรกิจ หรือการบริโภคที่ดี ปัจจัยของดอกเบี้ยจะโอบอ้อมเข้าเกี่ยวข้องกับงานไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ทั้ง ๆ ที่นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงก็ยังเป็นที่เคลือบแคลงกันอยู่ถึงว่า เหตุใดจึงต้องมีการคิดดอกเบี้ย

4. สรุปความหมายของดอกเบี้ยในทัศนะของของศาสนาอิสลามและดอกเบี้ยในทัศนะของทุนนิยม

³⁶ Ibid., p. 122.

³⁷ ชมเพลิน จันทร์เรืองเพ็ญ, ทฤษฎีและนโยบายการเงิน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 102.

จากการให้ความหมาย และทัศนะในเรื่องดอกเบี้ยของศาสนาอิสลามและระบบทุนนิยมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทั้งสองระบบได้ให้ความหมายของดอกเบี้ยในทำนองเดียวกัน โดยในระบบทุนนิยม สำหรับผู้ถือทฤษฎีดอกเบี้ยอย่างแท้จริง (Real Theory) ถือว่าดอกเบี้ยคือค่าตอบแทนสำหรับสินค้าทุนและยังหมายถึงค่าตอบแทนที่ชักชวนประชาชนให้ทำการออมเงิน สำหรับผู้ถือผู้ถือทฤษฎีความพอใจในสภาพคล่อง (Liquidity Preference Theory) ถือว่าดอกเบี้ยเป็นผลตอบแทนทรัพย์สินสภาพคล่องส่วนหนึ่งของเงินที่ออม ส่วนผู้ถือทฤษฎีทุนเงินกู้ ถือว่าดอกเบี้ยคือราคาของการใช้ประโยชน์จากเงินกู้³⁸ ประเด็นที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างดอกเบี้ยของทั้งสองระบบและมีปัญหาที่มีการถกเถียงกันมากในโลกอิสลามคือ ความหมายของดอกเบี้ยที่ศาสนาอิสลามได้ห้ามไว้กับดอกเบี้ยในระบบเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 20 ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันนี้เกิดจากการที่มีการพิจารณาความหมายเปรียบเทียบระหว่างความหมายของดอกเบี้ยระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกับความหมายตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งเกิดจากคำที่ใช่เพื่อจะนิยามความหมายของดอกเบี้ย ซึ่งในกฎหมายอิสลาม เรียกดอกเบี้ยว่า Riba ว่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า Interest หรือคำว่า Usury ในภาษาอังกฤษ โดยนักกฎหมายอิสลามฝ่ายก้าวหน้า (Modernist) เห็นว่าคำว่า Riba ตรงกับคำว่า Interest ในการบริโภคร โดยให้เหตุผลว่าคัมภีร์อัล-กุรอานมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการทุจริตในทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้เกิดความอ่อนแอและเป็นอุปสรรคต่อการก้าวหน้าในการบริโภคและชาวอาหรับในยุคก่อนมีการกู้ยืมเพื่อการบริโภคหรือเพื่อสนองการขาดทุนเป็นส่วนใหญ่ไม่เป็นการกู้ยืมสำหรับกิจการเพื่อการผลิต นอกจากนี้ยังเห็นว่าเฉพาะดอกเบี้ยที่มีการคิดสูงอันเป็นการทุจริต (Usury) เท่านั้นเป็นที่ต้องห้าม โดยอ้างคัมภีร์อัล-กุรอานที่กล่าวว่า “ทบทวีคูณ” ส่วนนักกฎหมายฝ่ายอนุรักษนิยม (Orthodox) ไม่เห็นด้วยกับความเห็นดังกล่าวโดยเห็นว่า Riba มีขอบเขตความหมายกว้างกว่าความเห็นของนักกฎหมายอิสลามฝ่ายก้าวหน้าโดยเห็นว่าทุกรูปแบบของดอกเบี้ยเป็นสิ่งต้องห้าม

ปัญหานี้ได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบจากนักกฎหมายอิสลาม เนื่องจากมีผลเกี่ยวข้องกับปัญหาทางนิติศาสตร์ซึ่งหากคำว่า Riba ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามตรงกับความหมายของคำว่า Usury ในภาษาอังกฤษแล้วปัญหาที่จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับกิจกรรมทางธุรกิจของธนาคารพาณิชย์ก็จะไม่ขัดกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามแต่อย่างใด

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

-คำว่า Usury* หมายถึง การคิดดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงินในอัตราที่สูงเกิน

สมควร

-คำว่า Interest หมายถึง เงินที่คิดหรือหรือจ่ายสำหรับเงินกู้

-คำว่า Riba โดยคำศัพท์ จะมีความหมายว่า ส่วนที่เพิ่มหรือส่วนที่งอก

เมื่อบรรดานักกฎหมายอิสลามได้มีการประชุมและพิจารณาความหมายของ Riba จะเห็นว่าความหมายดังกล่าวรวมไปถึง ส่วนเพิ่มที่เกิดขึ้นจากการค้าหรือการผลิตด้วย โดยจะต้องพิจารณาความหมายของคำดังกล่าวจาก คัมภีร์อัล-กุรอานและฮาดิษประกอบกันทั้งหมด ในที่นี้ความหมายของคำว่า Riba หมายถึงการเรียกหรือรับเอาส่วนเกินจากจำนวนที่รับชำระหนี้จากลูกหนี้ ไม่ว่าจะส่วนที่เรียกเพิ่มดังกล่าวจะสูงต่ำมากน้อยเพียงใดก็ตาม ส่วนที่เพิ่มขึ้นมานั้นก็อยู่ในความหมายของคำว่า Riba ทั้งสิ้น การที่นักกฎหมายฝ่ายก้าวหน้าเห็นว่าคำว่า Riba น่าจะหมายถึง การเรียกดอกเบี้ยสูงเกินส่วนเท่านั้น โดยยึดถือว่าในคัมภีร์อัล-กุรอาน ได้กล่าวว่า “จงอย่ากินดอกเบี้ยทบเป็นทวีคูณ”^{**} นั้น นักกฎหมายอิสลามได้อธิบายข้อสงสัยนี้ โดยศึกษาจากประวัติศาสตร์อิสลามพบว่าโองการดังกล่าวได้กล่าวถึงพฤติกรรมของพวกเขาสำหรับก่อนยุคอิสลามที่เรียกดอกเบี้ยกันในอัตราทบทวีคูณ ไม่ได้กล่าวถึงการเรียกดอกเบี้ยโดยทั่วไป และการที่เราจะกำหนดว่าอัตราดอกเบี้ยเท่าไรเป็นอัตราที่สูงหรือต่ำเป็นการยากเพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยของบุคคลผู้จ่ายดอกเบี้ย สถานที่ และภาวะทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการห้ามการดอกเบี้ยในอิสลามจึงเป็นการห้ามทั้งการเรียกดอกเบี้ยจากการให้กู้ยืมปกติ ตามความหมายของคำว่า Interest และการเรียกดอกเบี้ยเกินส่วนในความหมายของคำว่า Usury

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับธนาคารไม่มีดอกเบี้ย

กฎหมายอิสลามได้วางรากฐานระบบเศรษฐกิจ โดยห้ามการคิดดอกเบี้ยในการประกอบธุรกิจ ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ เมื่ออิสลามห้ามการคิดดอกเบี้ยแล้ว อิสลามได้ให้หลักการใดเพื่อการจัดตั้งองค์กรหรือรูปแบบขององค์กรที่จะมาทำหน้าที่แทนสถาบันการเงินที่มีอยู่

* ในกฎหมายของอังกฤษยุคต้น usury หมายถึง การชดเชยใดๆในการได้ใช้เงิน โดยไม่คำนึงถึงจำนวนค่าตอบแทนนั้น

** คูอัล-กุรอาน บทที่ 2 โองการที่ 130-2

ในปัจจุบันซึ่งใช้ระบบคอกเบี้ยเป็นพื้นฐานในการประกอบธุรกิจ ซึ่งหัวข้อนี้จะได้ศึกษาถึงแนวความคิดของอิสลามเกี่ยวกับการจัดระบบทางการเงินของอิสลาม

1. แนวความคิดทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการระบบการเงิน และการจัดตั้งธนาคารไม่มีคอกเบี้ย

1.1 การจัดระบบทางการเงินตามแนวคิดศาสนาอิสลาม

1.1.1 เงินตรากับการเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน

ตามทัศนะของอิสลามเงินถือว่าเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนและไม่เป็นสินค้า หลักการดังกล่าวได้กำหนดขึ้นเพื่อทำให้เกิดความยุติธรรมในการค้า โดยการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน ซึ่งการแลกเปลี่ยนสินค้าที่มีส่วนต่างถือเป็นการคิดคอกเบี้ยชนิดหนึ่งในอิสลาม³⁹ ในขณะที่เชวกันอิสลามไม่ถือว่าเงินเป็นสินค้าเสียเอง ดังนั้น การกู้ยืมโดยการคิดคอกเบี้ยจึงเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม นอกจากนี้อิสลามยังยอมรับบทบาทของเงินในการเป็นเครื่องวัดค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost)

1.1.2 การกระจายความมั่งคั่งในอิสลาม

ศาสนาอิสลามได้วางหลักการเกี่ยวกับการกระจายความมั่งคั่งไว้ใน คัมภีร์อัล-กุรอาน บทที่ 24 โองการที่ 33 ความว่า “และพวกเจ้าจงมอบแก่เขาจากทรัพย์สินบางส่วนที่พระองค์ทรงประทานแก่สุเจ้า” ดังนั้นแม้อิสลามจะให้นุญช์มีกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินที่พระเจ้าได้ให้ไว้ก็ตาม ผู้ครอบครองทรัพย์สินยังมีหน้าที่ที่จะต้องใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นตามที่พระองค์กำหนดด้วยเช่นกัน ระบบที่อิสลามได้กำหนดไว้ให้มีการกระจายความมั่งคั่งคือ

ก. ระบบชะกาด การที่อิสลามได้วางระบบการห้ามคิดคอกเบี้ย และกำหนดให้จ่ายชะกาดสำหรับผู้มีทรัพย์สินคงเหลือในรอบปี เป็นการวางระบบเพื่อให้เกิดการกระทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้ที่ต้องจ่ายชะกาดจะต้องจ่ายจากส่วนของเงินและทรัพย์สินที่ไม่เคลื่อนไหวเท่านั้น ซึ่งทรัพย์สินจำนวนนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจใดๆ อิสลามจึงต้องวางระบบที่ดึงเงินจำนวนดังกล่าวออกมากระจายแก่คนยากจน สำหรับเงินที่เคลื่อนไหวอยู่ในระบบเศรษฐกิจอยู่แล้วนั้น จะถือว่าเป็นการกระจายทรัพย์สินให้แก่คนยากจนไปในตัว เนื่องจากเงินจำนวนดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการจ้างแรงงาน หรือการซื้อขาย ซึ่งมีคนจนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ระบบชะกาดจะต่างกับระบบภาษีในปัจจุบัน เนื่องจากระบบภาษีในปัจจุบันเรียกเก็บจากเงินได้ที่หมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจทำให้เกิดการสะสมเงิน รวมทั้งระบบ

³⁹ Muhammad Adul Mannan, Islamic Economic: Theory and Practice, p. 159.

คอกเบี้ยยังส่งเสริมให้มีการสะสมเงินทองด้วย ในการจัดเก็บชะภาคและการบริหารการแจกจ่ายชะภาค อิสลามได้กำหนดให้มีองค์กรขึ้นเพื่อการคั่งกล่าวโดยเฉพาะเรียกว่า บัซดุลมาล^{*} ซึ่งเป็นรากฐานของระบบธนาคารในอิสลาม

ข. อุซรฺ เป็นชะภาคอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกเก็บจากผลผลิตที่ได้จากที่ดิน

ค. กัฟฟาระะ คือเงินชดเชยที่ได้รับจากการทำผิดบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม เช่นการเสียชีวิตในเดือนรอมฎอน การฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา การละเมิดกฎหมายว่าด้วยการหย่าร้าง การละเมิดสัญญา

ง. ชะภาค อัล-ฟิฏรฺ เป็นการเรียกเก็บจากมุสลิมที่มีฐานะร่ำรวยเป็นรายตัวเพื่อนำไปแจกจ่ายแก่คนยากจนในวันอิฎล-ฟิฏรฺ ซึ่งเป็นวันฉลองเมื่อสิ้นสุดการถือศีลอด

จ. นะพะเกาะฮฺ เป็นเงินที่อิสลามกำหนดให้ใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวและญาติใกล้ชิด เช่น ภรรยา บุตร และวงศ์ญาติ ตามที่อิสลามกำหนดลำดับไว้ตามความสามารถของผู้จ่าย

ฉ. มรดก (วิรอซะฮฺ) การกระจายความมั่งคั่งในทางมรดก เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของระบบเศรษฐกิจอิสลาม ซึ่งกำหนดวิธีการจัดแบ่งมรดกแตกต่างไปจากระบบของยุโรปกล่าวคือ อิสลามจะจัดให้มีการแบ่งกองมรดกตามระดับความสัมพันธ์ของเครือญาติ และต้องแบ่งพินัยกรรมตามกฎหมายอิสลามเท่านั้น ห้ามการทำพินัยกรรมกำหนดการแบ่งมรดก ทั้งนี้เพื่อขจัดการรวบรวมความมั่งคั่งไว้แก่คนใดคนหนึ่ง

ช. คอรอญฺ์และอุชชะฮฺ อิสลามได้กำหนดวิธีการกระจายความมั่งคั่งโดยการกำหนดให้เรียกเก็บภาษีจากที่ดิน ซึ่งเรียกว่าคอรอญฺ์ เพื่อการสาธารณะประโยชน์ ส่วนอุชชะฮฺเป็นการเรียกเก็บจากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเพื่อตอบแทน ในการที่รัฐให้ความคุ้มครองในการอาศัยในรัฐอิสลามนั้น เนื่องจากผู้ที่ไม่ได้รับอิสลามไม่ต้องจ่ายภาษีอย่างอื่นแต่ได้รับบริการจากรัฐ

1.2 แนวคิดและเหตุผลในการจัดตั้งธนาคาร ไม่มีคอกเบี้ย

1.2.1 ระบบธนาคารในอาญาจักรอิสลาม

* บัซดุลมาล แปลว่า บ้านของเงิน ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่าธนาคาร

คำว่าธนาคาร (Bank) ได้เกิดขึ้นมาช้านานแล้ว จากการวิจัยของ Dr. Walter J. Fischel แห่งมหาวิทยาลัยฮิวโร เพรซาเล็ม ประเทศอิสราเอล พบว่า คำว่า Bank เป็นภาษาอารามิก-เปอร์เซีย⁴⁰ บางตำรากล่าวว่าคำว่า Bank มาจากคำว่า Banco ในภาษาอิตาลี หรือคำว่า Banck ในภาษาเยอรมัน⁴¹ แต่เมื่อพิจารณาจากธนาคารที่เชื่อว่าเก่าแก่ที่สุดพบที่เมืองอูรุก (Ourouk) ในอาณาจักรบาบิโลนซึ่งก่อตั้งเมื่อประมาณ 3500 ปีก่อนคริสตกาลแล้ว คำว่าธนาคาร (Bank) น่าจะเป็นภาษาอาหรับ-เปอร์เซีย เพราะธนาคารแห่งแรกได้ตั้งขึ้นที่บริเวณที่มีการใช้ภาษาดังกล่าว ระบบธนาคารได้ปรากฏในประวัติศาสตร์อิสลามในคอนคันสมัยของราชวงศ์อับบาซียะฮ์ โดยในยุคดังกล่าวชาวยิวมีชื่อเสียงอย่างมากในเรื่องการรักษาความลับในการให้บริการเก็บรักษาเงิน ดังนั้นผู้ที่หลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีแก่รัฐ หรือผู้ที่ทุจริตในวงราชการจะนำเงินมาฝากไว้กับธนาคารของชาวยิวซึ่งได้รับความเชื่อถืออย่างมาก เนื่องจากความซื่อสัตย์ โดยแม้ว่าการนำเงินไปฝากไว้ดังกล่าวจะเป็นความลับเนื่องจากการหลีกเลี่ยงกฎหมาย และชาวยิวก็จะไม่ชักชอกทรัพย์สินเป็นของตนและแม้ว่าผู้ฝากจะเสียชีวิตไปแล้วก็ตาม ชาวยิวก็จะมอบเงินคืนแก่ทายาทผู้ฝาก ในสมัยของคอลิฟะฮ์ อัล-มันซูร (ขึ้นปกครองระหว่าง ค.ศ.754-775) การค้าขายและการแลกเปลี่ยนเงินระหว่างประเทศได้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ธนาคารก็ได้ขยายมาดำเนินธุรกิจดังกล่าวด้วย ในส่วนของรัฐก็ได้มีการจัดตั้งคลังองค์กรขึ้นเรียกว่า ฉุยาบด์ (Jahbadh) ทำหน้าที่เป็นธนาคารที่รับมอบหมายให้เก็บภาษีของรัฐ และบางครั้งก็ต้องทรงจ่ายเงินแก่รัฐ เมื่อรัฐต้องการใช้คั้งนั้นเจ้าของฉุยาบด์จะต้องออกทุนของตนเองให้รัฐ การเบิกเงินล่วงหน้าของรัฐดังกล่าวจะต้องจ่ายดอกเบี้ยให้แก่ฉุยาบด์ด้วย คั้งนั้นรัฐจึงต้องดูแลความมั่นคงของฉุยาบด์เช่นเดียวกับการดูแลธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน การทำธุรกิจธนาคารของชาวยิวได้เจริญรุ่งเรืองมาก และได้มีการออกตราสารทางการเงินเช่น เล็ดเตอร์ ออฟ เครดิต ตัวแลกเปลี่ยน เรียกว่า Suftajah รวมทั้งการออกเช็ค (คำว่าเช็ค (Chuques) มาจากคำว่า Sakk เป็นคำภาษาอาหรับที่ยืมมาจากภาษาเปอร์เซีย)⁴² แทนเงินที่ได้ฝากไว้กับธนาคารแก่ผู้ฝากเงิน การรับฝากเงินในยุคก่อนนี้ไม่มีการให้ดอกเบี้ยแก่ผู้ฝากเนื่องจากสมัยนั้นมุสลิมเคร่งครัดเกี่ยวกับการเรียกดอกเบี้ยมากกว่าการรับดอกเบี้ย ประกอบกับธนาคารประกอบธุรกิจโดยทุนของธนาคารเองและได้รับผลตอบแทนจากการลง

⁴⁰ S.M. Usuf, *Economic Justice in Islam*, 2 ed, (Lahore : Sh. Muhammad Ashraf, 1977), p. 82.

⁴¹ วิรัช สงวนวงษ์วาน, *การเงินการธนาคาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530), หน้า 174.

⁴² S. M. Usuf, *Economic Justice in Islam*, p. 84.

ทุนดังกล่าว ส่วนการรับฝากเงินธนาคารมีหน้าที่รักษาเงินเท่านั้นจึงถือเป็นการลงทุนและมีความเสี่ยง ต่อมาธนาคารได้มีการนำเงินของผู้ฝากมาใช้ในการลงทุนของธนาคาร การกระทำของธนาคารดังกล่าวจึงขัดกับคำสอนของศาสนาอิสลามที่ถือว่าเมื่อนำเงิน(ของผู้ฝาก) ไปลงทุนแล้ว ผลกำไรที่ได้รับจากการลงทุนต้องแบ่งให้แก่เจ้าของเงินตามส่วนด้วย

1.2.2 ที่มาของแนวความคิดเกี่ยวกับธนาคาร ไม่มีดอกเบี้ย

การที่นัประบบอิสลามนับแต่ปีค.ศ. 1970 เกิดขึ้นพร้อมกับการได้รับอิสรภาพจากการถูกยึดครองเป็นอาณานิคมของยุโรป รวมทั้งการค้นพบน้ำมันในตะวันออกกลางทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของรัฐอิสลามมั่งคั่งขึ้น การที่ประเทศมุสลิมได้คดอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมดังกล่าว ทำให้ชาวมุสลิมเชื่อว่าการที่มุสลิมละทิ้งหลักการของศาสนา จึงทำให้สังคมมุสลิมเสื่อมทรามลงจนต้องตกเป็นอาณานิคมของยุโรป จึงได้มีความพยายามศึกษาหาความรู้ที่เคยถูกปิดกั้น โดยผู้ปกครองอาณานิคมและแสวงหาเอกลักษณ์ทางปัญญาของตน และได้มีการยกเลิกกฎหมายต่างๆ ที่ถูกตราขึ้นสมัยอาณานิคม การกลับเข้าไปศึกษาระบบอิสลามและนำมาบังคับใช้จึงได้รับการยอมรับและนำมาใช้อย่างกว้างขวาง ในระบบเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน ได้มีความพยายามของนักปราชญ์อิสลามที่จะนำระบบธนาคารอิสลามมาทำการวิเคราะห์หวั้จยถึงวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจธนาคารที่ได้ปฏิบัติในอดีตและไม่ขัดกับกฎหมายอิสลาม ทฤษฎีของธนาคาร ไม่มีดอกเบี้ย ในยุคนี้เกิดจากข้อเสนอให้นำระบบการแบ่งปันกำไรขาดทุนมาใช้แทนดอกเบี้ยของนักวิชาการอิสลาม นักวิชาการที่เสนอแนวความคิดนี้คนแรกได้แก่ คุเรชี (Qurershi) แต่ไม่มีการกำหนดรายละเอียด และต่อมา อุไซร์ (Uzair) ได้เสนอทฤษฎีธนาคารไม่มีดอกเบี้ยขึ้น และ ซิดดิค (Siddiqui) ได้เป็นผู้เผยแพร่ทฤษฎีนี้ให้แพร่หลาย⁴³ หลักการของธนาคาร ไม่มีดอกเบี้ยตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามจะอยู่บนพื้นฐานของเรื่องการเงินและการคลังในอิสลาม ตามที่นักกฎหมายอิสลามได้วางหลักเกณฑ์ไว้ หลักการสำคัญสองประการที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์อิสลามสมัยกลาง คือ การทำธุรกิจแบบหุ้นส่วน (Musharika) และการแบ่งปันผลกำไร (Mudaraba)⁴⁴ ซึ่งแนวความคิดนี้ได้เคยมีการปฏิบัติกันในประวัติศาสตร์ตอนต้นของอาณาจักรอิสลามและได้รับการยอมรับจากท่านศาสดา การประกอบธุรกิจในทั้งสองรูปแบบดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการประกอบธุรกิจของธนาคาร ไม่มีดอกเบี้ย ซึ่งในปัจจุบัน

⁴³ Sharukh Rafi Khan, *Profit and Loss Sharing*, p. 1.

* หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Mufawada

⁴⁴ S. M. Usuf, *Economic Justice in Islam*, p. 34.

นี้ได้มีการจัดตั้งธนาคาร ไม่มีคอกเบี้ยตามคำสอนของศาสนาอิสลามเกิดขึ้นในหลายประเทศ และได้นำรูปแบบการประกอบธุรกิจทั้งสองแบบไปใช้ในการประกอบธุรกิจแทนการคอกเบี้ย

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเข้าหุ้นส่วนและการแบ่งปันผลกำไรขาดทุนตามทัศนะของอิสลาม

อิสลามห้ามการคอกเบี้ย แต่ไม่ห้ามการแบ่งผลกำไรจากการลงทุนร่วมกัน การคอกเบี้ยจากการกู้ยืมนั้น ผู้กู้จะสามารถใช้เงินกู้ได้ครบเท่าที่ได้รับการมอบหมายจากผู้ให้กู่นั้น ซึ่งการยินยอมดังกล่าวจะมีขึ้นต่อเมื่อมีหลักประกันและมีการชำระคอกเบี้ยอยู่เท่านั้น ผู้ให้กูจะไม่เกี่ยวข้องกับการใช้เงินกู้เพื่อหารายได้หรือเพื่อการบริโภค ซึ่งตรงกันข้ามกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับความเป็นธรรมในสังคมที่ปล่อยให้ผู้ประกอบการจะต้องรับความเสี่ยงในการมีกำไรหรือขาดทุนเพียงลำพัง ในทางตรงกันข้ามกำไรจะไม่สามารถกำหนดจำนวนแน่นอนตายตัวไว้ล่วงหน้าและอาจจะขาดทุน กำไรจึงเป็นผลตอบแทนในความเสี่ยงของผู้ประกอบการในการลงทุน ดังนั้นการที่เจ้าของทุนเข้าร่วมในการลงทุนโดยการออกทุนในการดำเนินการและได้รับส่วนแบ่งจากผลกำไร เป็นการเข้าเกี่ยวข้องกับการลงทุนมากกว่าการให้กู้ยืมเงินโดยการกำหนดอัตราคอกเบี้ย ระบบเศรษฐกิจที่ผู้มีเงินออม ผู้ลงทุน และสถาบันการเงิน มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลกำไรจากการลงทุน เป็นระบบที่ยอมรับว่าอยู่ภายใต้หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม รูปแบบการประกอบธุรกิจตามหลักการดังกล่าวที่นักกฎหมายในศาสนาอิสลามได้ให้การยอมรับคือ การเข้าหุ้นส่วน (Musharika) และการร่วมลงทุนแบ่งปันผลกำไร (Mudaraba) ในการประกอบธุรกิจของธนาคารแทนการคอกเบี้ยของระบบธนาคารปัจจุบัน เพื่อให้ธนาคารไม่มีคอกเบี้ยสามารถที่จะประกอบธุรกิจได้อย่างถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงรายละเอียดของรูปแบบการทำธุรกิจแบบการเข้าหุ้นส่วนดังต่อไปนี้

2.1 รูปแบบการเข้าหุ้นส่วน (Musharika)⁴⁵ คือการเข้าหุ้นกันโดยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

2.1.1 การเป็นหุ้นส่วนโดยไม่มีสัญญาต่อกัน (Musharika al-Milk) หมายถึง การเป็นเจ้าของรวมในทรัพย์สินโดยไม่มีการทำสัญญาหุ้นส่วนกัน เช่น การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปได้รับมรดกร่วมกัน หรือจากการได้รับสิ่งของจากการให้ที่ไม่สามารถแบ่งแยกกัน ไม่ว่าจะเกิดจากตัวทรัพย์สินนั่นเองหรือเกิดจากรายได้ของทรัพย์สิน เจ้าของกรรมสิทธิ์

⁴⁵ M Umer Chapra, *Towards a Just Monetary System*, p. 251.

รวมถึงกล่าวจะต้องแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ไปจนกว่าจะได้มีการแบ่งแยกทรัพย์สิน หรือ การถือกรรมสิทธิ์รวมได้สิ้นสุดลง (เช่น โดยการจำหน่ายทรัพย์สินออกไป) หากการได้มาซึ่ง ทรัพย์สินดังกล่าวสามารถแบ่งแยกกรรมสิทธิ์ออกจากกันได้ แต่เจ้าของกรรมสิทธิ์รวมตกลงจะ ไม่แบ่งแยกและยังคงประสงค์ที่จะร่วมทุนกันต่อไปก็สามารถที่จะทำได้ การร่วมทุนกันต่อไปดัง กล่าวนี้เรียกว่าการเข้าหุ้นโดยสมัครใจ (Ikhtiyariyyah) การเข้าเป็นหุ้นส่วนลักษณะนี้จะตกลงกัน เองโดยสัญญาไม่ได้

2.1.2 การเข้าเป็นหุ้นส่วนโดยสัญญา (Musharika al Uqud)

หมายถึงการตกลงเข้าเป็นหุ้นส่วนโดยสัญญาเพื่อการร่วมกันลงทุน และตกลงที่จะแบ่งปันผล กำไรและความเสี่ยงจากการลงทุน โดยปกติแล้วการเข้าหุ้นในลักษณะนี้จะต้องทำเป็นสัญญา ระบุเงื่อนไข และข้อกำหนดในการร่วมทุนและต้องมีพยานอย่างน้อย 2 คนลงนาม (ทั้งนี้ตาม หลักกฎหมายอิสลามที่กำหนดให้ทำหน้าที่สื่อในการกู้ยืมและในสัญญาที่สำคัญ) การแบ่งปันผล กำไรและขาดทุนจะเป็นไปตามส่วนที่ลงทุน กฎหมายอิสลามได้แบ่งการเข้าเป็นหุ้นส่วนโดย สัญญาไว้ 4 ประเภทด้วยกันคือ

- ประเภทไม่จำกัดอำนาจและความรับผิดชอบ

(Musharika al-Mufawadah) การเป็นหุ้นส่วนประเภทนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนจะต้องบรรลุนิติภาวะ การลงทุนในระหว่างหุ้นส่วนด้วยกันจะต้องลงทุนเป็นจำนวนเท่า ๆ กัน หุ้นส่วนจะต้องร่วมรับ รับผิดชอบในการบริหารของหุ้นส่วนอื่นและต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวในการดำเนินกิจการปกติของ หุ้นส่วน หุ้นส่วนคนหนึ่งจะอยู่ในฐานะผู้ค้ำประกันของหุ้นส่วนรายอื่นในการดำเนินกิจการของ หุ้นส่วน

-ประเภทจำกัดอำนาจและความรับผิดชอบ (Musharika

al-Inan) ผู้เป็นหุ้นส่วนจะต้องบรรลุนิติภาวะ การลงทุนไม่จำกัดลงเท่ากัน และความรับผิดชอบ ในการดำเนินกิจการของหุ้นส่วนก็จะไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้นที่ลง หุ้นส่วนแต่ละคนจะไม่ ผูกพันค้ำประกันการกระทำของหุ้นส่วนอื่นในกิจการของหุ้นส่วน ดังนั้น จึงไม่ต้องรับผิดชอบต่ อบุคคลภายนอกด้วยกัน

-ประเภทเข้าหุ้นด้วยแรงงาน (Musharika al-

Abdan) เป็นลักษณะของการเข้าเป็นหุ้นส่วนกันโดยไม่มีการลงเงินหรือทรัพย์สิน แต่ผู้เป็น หุ้นส่วนจะใช้แรงงาน ทักษะฝีมือ และความสามารถในการบริหารเป็นทุนในการลงทุน การแบ่ง ปันผลกำไรจะแบ่งกันตามที่ตกลง ความรับผิดชอบของหุ้นส่วนจะต้องรับผิดชอบเท่ากับส่วนในการแบ่ง กำไร

-ประเภทเข้าหุ้นโดยอาศัยความเชื่อถือ (Musharika

Al-Wujuh) เป็นการเข้าหุ้นประเภทที่ผู้เข้าหุ้นมีความน่าเชื่อถือ มีชื่อเสียงที่ดี ทำให้สามารถเครดิตสินค้ามาประกอบกิจการหุ้นส่วนได้ การเป็นหุ้นส่วนประเภทนี้จะไม่มีการลงทุนเป็นเงิน ความรับผิดชอบและส่วนแบ่งกำไรของหุ้นส่วนจะเป็นไปตามที่ได้ตกลงกัน

จากรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการเข้าเป็นหุ้นส่วนสามารถทำได้หลายวิธีไม่ว่าจะเป็นวิธีการลงเงิน ลงแรงหรือการใช้ความน่าเชื่อถือส่วนตัวเข้าหุ้นก็ได้ หรืออาจเป็นการเข้าหุ้นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยใช้หลายวิธีผสมกันก็ได้ ในกรณีที่กิจการประสบกับภาวะขาดทุน กฎหมายอิสลามได้กำหนดให้กิจการขาดทุนตามส่วนที่ลงทุนหรือตามที่ได้ตกลงกันไว้ และหากมีการขาดทุนในรอบปีใดก็สามารถที่จะหักลบกับกำไรในรอบปีถัดไปได้ทั้งหมด

2.2 รูปแบบการร่วมลงทุน (Mudaraba)⁴⁶ เป็นรูปแบบหนึ่งของการเข้าหุ้นส่วนที่แบ่งผู้เป็นหุ้นส่วนออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

หุ้นส่วนฝ่ายที่ลงทุนเป็นเงินหรือทรัพย์สิน เรียกว่า Sahib al- Mal หรือ Rabb al-Mal และ หุ้นส่วนที่ลงทุนด้วยแรงงานเรียกว่า Mudarib การร่วมลงทุนกันของหุ้นส่วนทั้งสองฝ่าย จะแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจน กล่าวคือ หุ้นส่วนผู้ลงเงินหรือทรัพย์สินจะเป็นผู้ลงทุนให้แก่หุ้นส่วนที่ลงทุนด้วยแรงงานตามจำนวนเงินทุนที่ได้ตกลงกันไว้ หุ้นส่วนผู้ลงเงินจะไม่มีอำนาจเกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการ สำหรับหุ้นส่วนฝ่ายที่ลงทุนด้วยแรงงานจะมีหน้าที่ในการบริหารกิจการ ไม่ว่าจะโดยการทำการค้า การอุตสาหกรรมหรือการบริการ โดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการร่วมลงทุน การร่วมลงทุนกันในลักษณะนี้ หุ้นส่วนฝ่ายที่ลงทุนด้วยแรงงานจะต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนในการประกอบกิจการร่วมลงทุนอย่างเต็มความสามารถ และต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งหน้าที่ของหุ้นส่วนฝ่ายที่ลงทุนด้วยแรงงานจะมีลักษณะคล้ายกับทรัสต์ และในกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อของตน หุ้นส่วนฝ่ายที่ลงทุนด้วยแรงงานและเป็นผู้บริหารกิจการนั้น ก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้นด้วย การก่อตั้งกิจการร่วมลงทุนอาจก่อตั้งขึ้นด้วยสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือโดยวาจาก็ได้ แต่การทำสัญญาเป็นหนังสือจะถูกต้องชัดเจนกว่า (คำสอนของศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มีการทำสัญญาเป็นหนังสือ) ข้อตกลงในสัญญาแบ่งปันผลกำไรอาจจะมีข้อกำหนดเรื่องเวลา สถานที่ทำการ ประเภทของกิจการ เงื่อนไขหน้าที่ปฏิบัติของคู่สัญญาแต่ละฝ่าย การกำหนดเงื่อนไขในสัญญาจะผูกพันผู้ประกอบการให้ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด หากผู้ลงทุนด้วยแรงงานกระทำการใดๆ ที่ผิดเงื่อนไขในสัญญาและหากการกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยประมาทเลินเล่อ หรือทุจริต ผู้ลง

⁴⁶ Ibid., p. 248.

ทุนด้วยแรงงานจะต้องรับผิดชอบต่อการขาดทุนแต่ฝ่ายเดียว ในส่วนของค่าใช้จ่ายในกิจการร่วมลงทุน ผู้ลงทุนด้วยแรงงานมีสิทธิหักค่าใช้จ่ายจากทุนที่ลงในกิจการได้ ผู้ลงทุนด้วยแรงงานจะมีสิทธิได้รับผลตอบแทนจากการแบ่งปันผลกำไรจากกิจการ เพื่อตอบแทนในการบริหารกิจการตามจำนวนที่ตกลงกันไว้เท่านั้นซึ่งจะจ่ายเมื่อกิจการสิ้นสุดลง ดังนั้นการแบ่งปันผลกำไรระหว่างกาลจะถือว่าเป็นเงินทรงจ่าย ในกรณีที่มีการแบ่งปันผลกำไรก่อนการสิ้นสุดของกิจการ คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงกำหนดการแบ่งปันผลกำไรระหว่างกาลไว้ล่วงหน้า อย่างไรก็ตามการแบ่งปันผลกำไรระหว่างกาลจะไม่มีผลกระทบต่อการคำนวณผลการขาดทุนของกิจการ เนื่องจากการคำนวณผลการขาดทุนนั้น สามารถที่จะนำไปหักลบกับผลกำไรในรอบต่อไปได้ การหักผลการขาดทุนจะต้องหักออกจากผลกำไรก่อนเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงนำมาหักจากส่วนทุน หุ้นส่วนฝ่ายที่ลงเงินจะเป็นฝ่ายรับผิดชอบผลการขาดทุนสุทธิ ทั้งนี้ ภายใต้หลักการที่ว่าผู้ลงเงินมีความเสี่ยงต่อเงินทุน ขณะที่ผู้ประกอบการมีความเสี่ยงต่อเวลาและการลงแรง โดยหลักดังกล่าวจึงมีการเรียก การร่วมทุนเพื่อแบ่งปันผลกำไรขาดทุนนี้ว่า “หุ้นส่วนในกำไร” (Partnership in Profit) สำหรับความรับผิดชอบของผู้ลงเงินจะจำกัดอยู่เพียงจำนวนเงินที่ลงทุนเท่านั้น ผู้ลงทุนด้วยแรงงานใช้จ่ายเงินทุนในการประกอบกิจการเกินกว่าเงินทุนที่ลงไว้ ส่วนที่เกินนั้นผู้ลงทุนด้วยแรงงานต้องรับผิดชอบเองทั้งสิ้น แต่หากการใช้จ่ายเงินทุนเกินส่วนที่ลงทุนนั้นเป็นไปในทางการค้าปกติหรือได้รับความยินยอมจากผู้ลงเงินแล้ว หุ้นส่วนทั้งสองฝ่ายจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน โดยปกติแล้ว ผู้ลงทุนด้วยแรงงานจะไม่ออกเงินทุนในการร่วมลงทุน แต่หากผู้ลงทุนด้วยแรงงานได้ลงเงินด้วยแล้ว ผู้ลงทุนด้วยแรงงานนั้นก็จะมีฐานะเป็นหุ้นส่วนฝ่ายที่ลงทุนด้วยเงินอีกฐานะหนึ่ง และจะได้รับส่วนแบ่งกำไรขาดทุนตามส่วนที่ลงทุนด้วยเช่นเดียวกัน กิจการแบ่งปันผลกำไรขาดทุนระหว่างกันนี้จะสิ้นสุดลงเมื่อครบกำหนดเวลาตามที่ตกลงกันหรือจากการตายของหุ้นส่วนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือการบอกกล่าวเลิกการเป็นหุ้นส่วนเป็นหนังสือจากหุ้นส่วนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

นอกจากรูปแบบการประกอบธุรกิจตามหลักกฎหมายอิสลามสองรูปแบบข้างต้น ซึ่งเป็นรูปแบบหลักในการประกอบธุรกิจของธนาคาร ไม่มีดอกเบี้ยที่นักกฎหมายอิสลามได้วินิจฉัยไว้แล้ว รูปแบบการเข้าเป็นหุ้นจัดตั้งเป็นบริษัทก็เป็นรูปแบบที่นักกฎหมายอิสลามได้มีคำวินิจฉัย (กียาส) แล้วว่าสามารถดำเนินการได้ตามหลักกฎหมายอิสลาม รูปแบบบริษัท จะแตกต่างกับรูปแบบการเข้าหุ้นส่วนตามหลักกฎหมายอิสลามที่มีอยู่เดิม โดยบริษัทจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

- การจำกัดความรับผิดชอบของผู้ถือหุ้น
- การแบ่งแยกและการ โอนกรรมสิทธิ์ในหุ้นทำได้ง่าย

- ผู้ถือหุ้นมีสิทธิในการเลือกผู้ถือหุ้นได้เฉพาะตัว(ไม่ต้องอาศัย
ความยินยอมจากผู้ถือหุ้นอื่น)

- ความรับผิดชอบของบริษัทแยกต่างหากจากผู้ถือหุ้น

อย่างไรก็ตามถึงแม้หลักกฎหมายอิสลามจะเห็นว่ารูปแบบและลักษณะของ
บริษัทจะไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามก็ตาม การวางกฎระเบียบให้บริษัทและผู้ถือหุ้นยึดถือคำ
สอนของศาสนาอิสลามในการทำธุรกิจก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น เช่น ไม่ควรกำหนดค่าตอบแทนที่แน่น
นอนให้แก่ผู้บริหาร (กรรมการ) ในกรณีที่ผู้บริหารไม่ใช่ลูกจ้างแต่เป็นผู้ถือหุ้น เนื่องจากผู้บริหาร
จะมีลักษณะเช่นเดียวกับผู้ลงทุนด้วยแรงงานในรูปแบบการแบ่งปันผลกำไรขาดทุน แต่ผู้
บริหารควรจะได้ค่าตอบแทนตามส่วนของกำไร และในกรณีที่บริษัทขาดทุน ผู้บริหารก็ไม่
สมควรได้ค่าตอบแทนในการบริหารและต้องรับผลขาดทุนตามส่วนที่ขาดทุนด้วย

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้ได้ทราบถึงหลักคำสอนเบื้องต้นของศาสนา
อิสลามที่ได้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมุสลิมในทุกด้าน และได้มีการบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมาย
ใช้บังคับกันในประเทศต่างๆ กฎหมายอิสลามได้มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัย
อย่างไรก็ตาม ในส่วนของคำสอนเกี่ยวกับการห้ามคิดดอกเบี้ย ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการคิดค้น และ
พัฒนาระบบการธนาคารที่เหมาะสมกับชาวมุสลิม ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวถึงรูปแบบและวิธีการ
ประกอบธุรกิจของธนาคาร ไม่มีดอกเบี้ยต่อไปในบทที่ 3

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย